

YKSITYISARKISTOT

ARKISTOTIETEELLISESSÄ KESKUSTELUSSA

Anuliina Väisänen

Tampereen yliopisto
Viestintätieteiden tiedekunta
Informaatiotutkimus ja interak-
tiivinen media
Pro gradu -tutkielma
Tammikuu 2019

Tutkielmassa tarkasteltiin yksityisarkistoihin liittyvää arkistotieteellistä keskustelua. Tavoitteena oli selvittää millaisia erityispiirteitä yksityisarkistoista on tunnistettu ja millaisia muita yksityisarkistoihin liittyviä teemoja keskusteluissa on käsitelty. Tarkoituksena oli myös arvioida, että voiko näiden keskustelujen perusteella sanoa, että yksityisarkistoilla on oma teoriansa. Tutkimusta motivoi se, että yksityisarkistot vaikuttavat olevan vähän käsitelty aihe arkistotieteen parissa. Pääpaino arkistotieteessä on ollut viranomaisten ja yritysten arkistoissa.

Tutkimusmenetelmänä käytettiin systemaattista kirjallisuuskatsausta ja siihen kuuluvaa narratiivista synteesiä. Tutkimusaineistona oli 18 artikkelia, jotka pohjautuivat tieteelliseen ja ammatilliseen keskusteluun yksityisarkistoista. Artikkelit luettiin huolellisesti läpi ja kategorisoitiin eri luokkiin niiden sisällön perusteella. Kategorisoinnin avulla tunnistettiin keskusteluissa esiin nousseita teemoja.

Tutkimuksessa tunnistettiin yksityisarkistojen erityispiirteiksi niiden rooli ihmisen elämän ja yhteiskunnan todistajana, arkistonmuodostajan luonteen ilmeneminen yksityisarkistoissa sekä yksityisarkistojen sijaitseminen monien erilaisten arkistotyyppien jatkumolla, kaikkien muiden arkistojen tavoin. Kaikki nämä eivät kuitenkaan olleet yleisesti hyväksyttyjä erityispiirteitä. Erityisesti arkistonmuodostajan luonteen ilmeneminen arkiston kautta kyseenalaistettiin. Jotkut tutkijat näkivät yksityisarkistot enemmänkin sosiaalisina ja yhteistyössä luotuin. 'Yksityisen' kuuluminen vain yksityisarkistoihin kyseenalaistettiin myös. Myös viranomaisten asiakirjoilla voi olla yksityinen puoli, etenkin niiden koskettaessa henkilökohtaisella tavalla ihmisen elämää. Taas tarkasteltaessa viranomaisten arkistoja, työntekijöiden ja organisaatiokulttuurien vaikutus asiakirjoihin jätetään helposti huomiotta.

Muita keskusteluissa esiin nousseita teemoja olivat digitaaliset yksityisarkistot, yksityisarkistoihin liittyvä koulutus korkeakouluissa, yksityisarkistot ja arkistoteoria sekä uudet lähestymistavat yksityisarkistoihin. Nämä keskustelut olivat kuitenkin vähäisiä verrattuna yksityisarkistojen piirteisiin liittyviin keskusteluihin. Monet aiheet jäivät keskustelun herättelyiksi tai kahden tutkijan väliseksi ajatusten vaihdoksi. Kokonaisuutena yksityisarkistoihin liittyvä keskustelu ei ole erityisen vilkasta arkistotieteen sisällä. Vaikka yksityisarkistojen teoreettista pohjaa on pyritty hahmottamaan, tarvitaan vielä paljon tutkimusta, jotta yksityisarkistoilla voi sanoa olevan oma teoriansa.

Avainsanat: yksityisarkistot, arkistot, arkistotiede, systemaattinen kirjallisuuskatsaus

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	1
2	TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS.....	3
2.1	Asiakirja	3
2.2	Arkisto, arkistonmuodostaja ja alkuperäperiaate.....	5
2.3	Arkistotoimi, asiakirjahallinto, asiakirjahallinta ja arvonmäärittäminen.....	6
2.4	Yksityisarkistot.....	7
2.5	Yksityisarkistot Suomessa.....	10
3	TUTKIMUSASETELMA	14
3.1	Tutkimusongelma	14
3.2	Tutkimusmenetelmä	15
3.3	Aineiston rajaus	16
3.4	Aineiston analyysi	20
3.5	Aineisto.....	22
4	TULOKSET	26
4.1	Yksityisarkistojen erityispiirteet.....	26
4.2	Yksityisarkistot ja arkistoteoria	30
4.2.1	Yksityisarkistojen teoreettinen pohja	30
4.2.2	Yksityisarkistot ja arvonmäärittäysteoriat.....	33
4.2.3	Yksityisarkistot ja alkuperäperiaate.....	34
4.3	Digitaaliset yksityisarkistot	38
4.4	Yksityisarkistoihin liittyvä korkeakouluopetus	42
4.5	Uusia lähestymistapoja yksityisarkistoihin	44
5	YHTEENVETO	47
6	POHDINTAA.....	50
	LÄHTEET	54

1 JOHDANTO

Yksityisarkistoilla on huomattava yhteiskunnallinen ja tutkimuksellinen arvo, ja niiden aineistot täydentävät julkisen hallinnon tuottamien asiakirjatietojen antamaa kuvaa yhteiskunnasta (Nuorteva & Happonen 2016, 331). Yksityisarkistoiksi lasketaan esimerkiksi yksittäisten henkilöiden, perheiden, sukujen ja yhteisöjen tuottamat arkistot. Niitä saatetaan käyttää apuna esimerkiksi tieteellisessä tutkimuksessa, sukututkimuksen lähteenä ja muun muassa näytelmien, elokuvien ja radio- ja televisio-ohjelmien teossa. (Pohjola 2013.)

Tieto- ja asiakirjahallinnan opiskelijana olen huomannut, että arkistotieteessä käsitellään paljon viranomaisten ja yritysten arkistoja, kun taas yksityisarkistot jätetään vähälle huomiolle. Yksityisarkistoihin liittyvää kirjallisuutta lukiessa huomaa, että yksityisarkistoissa työskentelevät, niitä tutkivat ja alaa opettavat toteavat samaa. Esimerkiksi Cunningham (1996, 22; 1999, 56) on syyttänyt arkistonhoitajia ja arkistotutkijoita lyhytnäköisyydestä yksityisarkistojen suhteen ja hallintopohjaisten arkistojen suosimisesta. Hobbs (2010, 213–214), Douglas (2017, 89), Douglas ja Mills (2018, 257–258) sekä Fisher (2009, 2) taas ovat sitä mieltä, että yksityisarkistot on sivutettu sekä arkistoteoriassa että arkistoalan koulutuksessa.

Alan kirjallisuuden ja omien havaintojeni perusteella vaikuttaa siis siltä, että viranomais- ja yritysarkistot ovat pääosassa arkistotieteessä ja yksityisarkistot ovat sivuosassa. Tässä tutkielmassa kiinnostuksenkohteena on tämä arkistotieteen sivuhaara ja erityisesti yksityisarkistojen käsittely arkistotieteellisessä keskustelussa. Millaisia keskusteluja yksityisarkistoista on käyty, ja mitä yksityisarkistoista on sanottu? Pyrin tutkimuksessani tunnistamaan yksityisarkistojen erityispiirteitä, joita arkistotieteen sisäisissä keskusteluissa on tunnistettu ja lisäksi kartoittamaan muita keskusteluissa esiin tulleita teemoja. Tämän lisäksi pyrin arvioimaan voiko yksityisarkistoilla sanoa olevan oma teoriansa.

Tutkielmassa on kuusi lukua. Johdannon jälkeisen luvun aiheena on tutkimuksen viitekehys. Esittelen luvussa aiheen ymmärtämisen kannalta tärkeät käsitteet sekä pohjustan aihetta sijoittamalla sen paikalliseen kontekstiin eli kertomalla yksityisarkistojen asemasta Suomessa. Kolmannessa luvussa esittelen tutkimusasetelman eli tutkimusongelman, joka motivoi tutkimusta, tutkimuksessa käytetyn tutkimusmenetelmän eli syste-

maattisen kirjallisuuskatsauksen sekä tutkimuksessa käytetyn aineiston. Luvussa neljä esittelen tutkimuksen tulokset, jotka on jaettu viiteen eri alalukuun niiden teemojen mukaan. Ensimmäisessä alaluvussa kerron yksityisarkistojen erityispiirteistä, joita arkistotieteellisessä keskustelussa on käsitelty. Alaluvuissa 4.2–4.5 kerron muista keskusteluissa esiin tulleista teemoista eli yksityisarkistoista ja arkistoteoriasta, digitaalisista yksityisarkistoista, yksityisarkistoihin liittyvästä korkeakouluopetuksesta ja uusista lähestymistavoista yksityisarkistoihin. Luku viisi on yhteenveto tuloksista, ja pyrin siinä vaiheessa vastaamaan tarkemmin tutkimuskysymyksiin. Luvussa kuusi pohdin yleisesti aihetta ja erittelen lisätutkimuksen tarpeita.

2 TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS

Esittelen seuraavaksi tutkimuksen viitekehystä. Määrittelen tutkielman ymmärtämisen kannalta tärkeät käsitteet ja esittelen yksityisarkistojen asemaa Suomessa, mikä helpottaa sijoittamaan keskustelua yksityisarkistoista paikalliseen kontekstiin. Aiheena alaluvussa 2.1 ovat asiakirjat. Alaluvussa 2.2. esittelen arkiston, arkistonmuodostajan ja alkuuperäperiaatteen käsitteet. Alaluvussa 2.3 kerron arkistotoimen, asiakirjahallinnon ja asiakirjahallinnon eroista ja yhtäläisyyksistä sekä esittelen arvonmäärittelyn idean. Yksityisarkistot ovat aiheena alaluvussa 2.4, ja alaluvussa 2.5 luon katseen yksityisarkistojen historiaan ja asemaan Suomessa.

2.1 Asiakirja

Asiakirjaksi voidaan laskea monia erilaisia dokumentaation muotoja, kuten esimerkiksi muistiot, pöytäkirjat, kuitit, sähköpostiviestit, verkkosivut ja tietokannat. Asiakirjat dokumentoivat ja tukevat organisaation tai henkilön toimintaa, ja niiden avulla hoidetaan tehtäviä ja asioita (Henttonen 2015, 10.) Niihin myös taltioidaan tietoa tai niillä välitetään tietoa. Asiakirjoja saatetaan käyttää tutkimuksen lähdeaineistona, sillä ne todistavat ilmiöitä ja tapahtumia syntytapansa kautta. (Lybeck et al. 2006, 13.) Asiakirjan tietosisällön lisäksi on tärkeää saada talteen asiakirjan konteksti eli tietoa siitä kuka on luonut asiakirjan, miksi ja milloin. Kontekstin tallentaminen on tärkeää, jotta asiakirja säilyy ymmärrettävänä ja todistusvoimaisena. Asiakirjan konteksti voidaan päätellä sen fyysisestä sijainnista arkistokokonaisuudessa, diaari- ja muista käsittelymerkinnöistä tai metatiedoista sähköisessä ympäristössä. (Lybeck et al. 2006, 16.)

Asiakirjan merkitys voi liittyä esimerkiksi hallinnon julkisuusperiaatteen toteutumiseen, oikeusturvan toteutumiseen, vastuullisuuden toteutumiseen, yhteiskunnallisten arvojen välittymiseen tai esteettiseen tai museaaliseen arvoon. Niillä voi olla myös kulttuurista ja pedagogista merkitystä, esimerkiksi näyttelytoiminnalle ja sukututkimukselle. (Lybeck et al. 2006, 13.) Käsitys asiakirjoista määrittelee mihin alan ammattilaisten huomio kiinnittyy eli katsotaanko aineistoja esimerkiksi kulttuurihistorian, lainsäädännön tai organisaation näkökulmasta. Myös juridiset, hallinnolliset ja kielelliset alueet vaikuttavat näkökulmaan, sillä käsitteistö ja toimintatavat ovat sidottuja paikalliseen kontekstiin. (Henttonen 2015, 23.)

Asiakirja syntyy normaalisti tiettyä tarkoitusta tai funktiota varten, mutta sen synnyn jälkeen sitä voidaan käyttää monella eri tapaa. Se voidaan myös ymmärtää eri tavoilla. Asiakirjoilla on erilaisia merkityksiä yksityishenkilölle, organisaatioille ja yhteiskunnille. Yksityishenkilön side asiakirjoihin on henkilökohtainen. Side voi pohjautua esimerkiksi talouteen, lakiin, työhön, identiteettiin, kansalaisuuteen tai tunteisiin. (Williams 2014, 2–3). Organisaatiot taas ovat riippuvaisia asiakirjojen luomisesta, säilyttämisestä ja hallinnoimisesta toimiakseen tehokkaasti. Tiedon tallentaminen mahdollistaa organisaation jatkuvan toiminnan ja sen kehityksen. Se myös tukee ja palvelee päätöksentekoa. Asiakirjoilla on myös merkitystä vastuullisuuden ja oikeusperiaatteiden toteutumisen kannalta. (Williams 2014, 4.) Yleisesti yhteiskunnassa asiakirjojen rooli voi liittyä menneisyyden ymmärtämiseen, muistiin ja vastuullisuuteen, kulttuuriseen ja historialliseen kontekstiin, oikeuteen ja valtaan, muistamiseen ja unohtamiseen sekä demokratiin ja ihmisoikeuksiin, etenkin konfliktitilanteissa ja konfliktien sovittelutilanteissa. (Williams 2014, 6–7).

Suomessa sanalla asiakirja voidaan viitata sekä lakikielen termiin että yksityishenkilöiden henkilökohtaisiin kirjeisiin, mutta englanninkielisellä termillä *record* näin ei voi aina tehdä (Rastas 1993, tässä Henttonen 2015, 23.) Englanninkielisissä maissa asiakirjoihin viitataan eri termeillä tilanteesta riippuen. Sanalla *record* viitataan hallinnollisen elimen asiakirjoihin, kuten esimerkiksi kaupunginhallituksen asiakirjoihin. Henkilökohtaiseen kirjeenvaihtoon, henkilön tai perheen historiallisiin asiakirjoihin tai muihin yksityisluontoisiin dokumentteihin viitataan normaalisti termeillä *personal papers* tai *manuscripts*. Kun esimerkiksi historiallinen yhdistys kerää henkilökohtaisia asiakirjoja, viitataan tällaiseen kokoelmaan termeillä *manuscripts group* tai *manuscripts collection* eli käsikirjoituskokoelma. (Carmichael 2004, 18–20.) Arkistoteoria on käsitellyt asiakirjoja normaalisti *record*-merkityksessä (Henttonen 2015, 16.)

Tässä tutkielmassa käytetään yleisesti sanaa asiakirja viittaamaan sekä viranomaisten, yritysten ja yksityishenkilöiden arkistoaineistoon, huolimatta siitä, että mitä sanaa on käytetty englanninkielisissä alkuperäislähteissä. Erottelu niiden välillä luodaan viittamalla asiakirjoihin esimerkiksi yksityisinä tai henkilökohtaisina asiakirjoina tai viranomaisten tai yritysten asiakirjoina.

2.2 Arkisto, arkistonmuodostaja ja alkuperäperiaate

Arkistolla on kolme mahdollista eri merkitystä: 1) arkistihuone, 2) organisaatioyksikkö tai laitos, joka säilyttää arkistoa tai arkistoja tai 3) arkistonmuodostajan toiminnan tuloksena syntynyt asiakirjojen kokonaisuus. Yksittäinen asiakirja saa merkityksen vasta kontekstissa eli arkistokokonaisuudessa, jossa se on osana dynaamisia yhteyksiä. *Arkistonmuodostaja* on viranomainen, järjestö, yritys, organisaatio tai yksityishenkilö, jonka tuloksena arkisto on syntynyt (Lybeck et al. 2006, 14–16.) Kun arkistoinstituutioita alun perin perustettiin, ne määriteltiin yhteiskunnan ja historian ehdoilla. Arkistojen nähtiin palvelevan lain, hallinnon ja historian intressejä. Nykyaikaiset keskustelut ovat tuoneet arkistojen määritelmään mukaan yhteiskunnalliset tarpeita ja kiinnostuksen kohteita, kuten tilivelvollisuuden, identiteetin, inklusiivisuuden ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden. (MacNeil 2010, viii.)

Arkisto tulee säilyttää omana kokonaisuutenaan sekoittamatta sitä toisten arkistonmuodostajien arkistoihin eli arkiston alkuperäistä kokonaisuutta on kunnioitettava. Myös arkistonmuodostajan asiakirjoilleen antama sisäinen järjestys tulee säilyttää. Tätä kutsutaan *provenienssiperiaatteeksi* eli *alkuperäperiaatteeksi*. Ulkoinen periaate, *respect des fonds*, eli arkiston säilyttäminen omana kokonaisuutenaan on vakiintunut teoreettiseksi perustaksi arkistotoimelle koko maailmassa. Sisäinen periaate, *strukturprinzip*, eli arkistonmuodostajan alkuperäisen järjestyksen säilyttämisen periaate on myös laajalti hyväksytty. Pohjoismaissa *provenienssiperiaatteella* tarkoitetaan molempia osia, mutta monissa muissa maissa alkuperäisen järjestyksen säilyttämistä ei pidetä välttämättömänä. (Henttonen 2015, 57; Lybeck et al. 2006, 14.)

Arkiston erottaa kokoelmasta sen synty toiminnan tuloksena, jolloin se muodostaa arkiston muiden asiakirjojen kanssa suhdeverkoston. Tämä tarkoittaa, että yksityishenkilön keräämä asiakirjojen kokonaisuus ei ole siis arkisto vaan kokoelma. (Lybeck et al. 2006, 14). Arkistojen 'luonnollisuus' ja kokoelmien 'keinotekoisuus' ei tarkoita, etteivät kokoelmat olisi säilyttämisen arvoisia tai kertoisi kokoelman keräilijän toimista, vaan niiden eri syntyprosessi vaikuttaa niiden luonteeseen ja kertoo niiden omasta sisäisestä koherenssista. Koska kokoelmien ominaispiirteet ovat erilaiset kuin niin-sanotusti luonnollisesti syntyneiden arkistojen, arkistonhoitajat eivät käsittele niitä arkistoalan periaatteiden mukaisesti. (Eastwood 2010, 6–7.)

Suomessa asiakirjojen ikä ei vaikuta niiden arkistoon kuulumiseen. Myös tuoreet, ajankohtaiset asiakirjat kuuluvat täällä arkistoon. (Lybeck et al. 2006, 17.) Myöskään monissa muissa manner-Euroopan maissa, kuten Hollannissa, Italiassa, Espanjassa ja Ranskassa ei tehdä eroa historiallisen ja ajankohtaisen arkistoaineiston välillä (Henttonen 2015, 27.) Englanninkielisissä maissa sanalla *archives* taas on perinteisesti viitattu pysyvästi säilytettävään osaan asiakirjoista, joita säilytetään niiden kulttuurihistoriallisen merkityksen vuoksi. Toiminnalle ajankohtaiset asiakirjat ovat *records* tai *files* (Henttonen 2015, 26.) Australiassa kuitenkin asiakirjan elinkaaren jatkumomalli (*records continuum model*) on häivyttänyt eroa ajankohtaisten ja historiallisten asiakirjojen väliltä, ja molempiin viitataan yksinkertaisesti termillä *recordkeeping* (Cunningham 1999, 58.). Jatkumomallissa asiakirjat kiinnittyvät syntyhetkellä yhteen aikaan ja paikkaan, mutta asiakirjahallinnan avulla ne voidaan välittää käytettäväksi myös muihin tarkoituksiin, eri aikoina ja eri paikoissa. Asiakirjan elinkaari ei jakaannu selkeisiin osiin eikä se kulje lineaarisesti yhteen suuntaan, ja lisäksi asiakirjat saattavat olla samanaikaisesti eri vaiheissa. (Henttonen 2015, 85.) Kanadassa taas *total archives* -ajatus on merkinnyt sitä, että arkistoinstituutiot ottavat vastaan sekä viranomaisten asiakirjoja että yksityisiä asiakirjoja, ja molemman tyyppisiin asiakirjoihin on viitattu sanalla *record* (Douglas 2017, 92.)

Käytän tässä tutkielmassa termiä arkisto sanan suomenkielisessä merkityksessä eli viittamaan asiakirjoihin huolimatta niiden iästä tai säilytysarvosta. Käytän sanaa myös viittamaan sekä yksityisten tahojen että viranomaisten arkistoaineistoon.

2.3 Arkistotoimi, asiakirjahallinto, asiakirjahallinta ja arvonmääritys

Asiakirjahallinto ja *arkistotoimi* ovat Suomessa läheisesti yhteen liittyneitä. Arkistotoimen käsite sisältää elementtejä sekä asiakirjahallinnosta että arkistohoidosta (Lybeck et al. 2006.) Asiakirjahallinnon tehtäviin kuuluvat tiedon tuottaminen, tiedonsiirto ja kopiointi ajankohtaiseen aineistoon, julkisuus- ja salassapitonäkökohdat sekä tietoturvallisuus. Arkistotoimen tehtäviin kuuluvat pysyvästi säilytettävien asiakirjojen siirto päätearkistoon, järjestäminen, luettelointi ja kuvailu, päätearkiston tietopalvelu, julkisuus- ja salassapitonäkökohdat sekä siirrot arkistolaitokseen. Molempiin kuuluvia tehtäviä ovat arkistokelpoisuus ja tallennusmediat, tietojärjestelmien suunnitteluun osallis-

tuminen, rekisteröinti, arvonmääritys, arkistointi sekä määräaikaaisesti säilytettävien asiakirjojen hävittäminen. (Henttonen 2015, 43; Lybeck et al. 2006, 20.)

Asiakirjahallinta tarkoittaa kaikkia asiakirjoihin liittyviä toimia, kuten asiakirjojen laatimista, vastaanottamista, käyttämistä, hävittämistä ja säilyttämistä. (Henttonen 2015, 10). Asiakirjahallinnan prosessit muodostavat jatkumon, joka alkaa asiakirjan syntyessä ja jatkuu mahdollisesti satoja vuosia eteenpäin. Asiakirjan elinkaari voi jakautua kahteen osaan: ensimmäiseen vaiheeseen, jossa asiakirja on sen laatineen tai vastaanottaneen organisaation tai henkilön hallussa ja jälkimmäiseen vaiheeseen, jossa sitä säilyttää päätearkisto. (Henttonen 2015, 13–14.)

Tiedon säilyttäminen tai hävittäminen perustuu asiakirjojen *arvonmääritykseen*, joka on arkistotoimen yksi tärkeimmistä tehtävistä. Arvonmäärityksessä arkistonhoitaja joutuu pohtimaan aineistojen arvoa ja säilytysaikoja huomioiden toiminnan, oikeudelliset seikat ja tutkimuksen näkökulman. Arvonmääritys ja aineiston seulonta on välttämätöntä, jotta asiakirjojen määrän kasvu saadaan rajoitettua ja aineiston käytettävyys varmistettua. Myös sähköisten järjestelmien käytettävyys kärsii, jos sähköisiä tietoja ei karsita. (Lybeck et al. 2006, 14.)

2.4 Yksityisarkistot

Yksityisarkistot määritellään yleisesti asiakirja-aineistoksi, joka on syntynyt yksityishenkilöiden, suvun, ryhmän tai julkisen hallinnon ulkopuolisen organisaation toiminnassa (Fisher 2009, 6.) Yksityisarkistot ovat usein keskittyneet yksilön ammatillisiin toimintoihin esimerkiksi politiikan, talouden tai kulttuurin saralla, mutta ajoittain raja virallisen ja henkilökohtaisen välillä aineistossa on häilyvä. Yksityiselämään liittyviä arkistoja tai sellaisten henkilöiden arkistoja, joiden toiminta ei ole ollut erityisen julkista säilyy vähemmän. Niiden säilyminen on usein sattumanvaraista, ja ne saattavat säilyessään päätyä esimerkiksi kotiseutuarkistoihin tai tietyn aihealueen arkistoon. (Williams 2008, 55.) Yksityisillä arkistoilla on kuitenkin huomattava yhteiskunnallinen ja tutkimuksellinen arvo. Niiden aineistot täydentävät julkisen hallinnon tuottamien asiakirjatietojen antamaa kuvaa yhteiskunnasta. (Nuorteva & Happonen 2016, 331.)

Eri mailla on erilaisia malleja kansallisten arkistojen ja muiden arkistoinstituutioiden hoitamiseen. Mallit ovat kehittyneet erilaisten poliittisten, kulttuuristen ja historiallisten

tekijöiden vaikutuksesta ja lisäksi niitä ajavat erilaiset missiot ja tavoitteet, arkistoinstituution auktoriteetin luonne, lainsäädännöllinen ympäristö ja rahoitus. Tämä vaikuttaa myös suhtautumiseen yksityisarkistoihin ja niiden hallintaan. Valtiosta riippuen yksityisarkistoja saatetaan säilyttää esimerkiksi kirjastoissa, historiallisten yhdistysten tiloissa tai erilaisissa arkistoinstituutioissa, jotka saattavat olla esimerkiksi yksityisiä, kaupallisia, hyväntekeväisyystyötä tekeviä tai akateemisia instituutioita. Toisissa maissa taas kansalliset arkistoinstituutiot ottavat vastaan sekä julkista että yksityistä arkistoainestoa tai niillä on valvova rooli yksityisarkistojen sijoituksen suhteen. (Williams 2008, 53–54.) Esimerkiksi Saksan Bundearchivissa on yksityisarkistoja (Brübach 2003, tässä Henttonen 2015, 28), mutta Englannissa ja Australiassa taas kansallisarkistot säilyttävät vain viranomaisarkistoja (Williams 2006a, tässä Henttonen 2015, 28). Yhdysvalloissa taas yksityisluontoiset *personal papers*- ja *manuscripts*-aineistot ovat kuuluneet historiallisten yhdistysten ja kirjastojen toimikenttään. Suomessa jako viranomaisten ja muiden toimijoiden asiakirjoihin ei ole ollut merkittävä. Suomessa Arkistolaitos (nykyinen Kansallisarkisto) on ottanut 1890-luvulta alkaen vastaan yksityisiä arkistoaineistoja. (Henttonen 2015, 27–28.)

Arkistotieteellinen keskustelu on keskittynyt perinteisesti viranomaisaineistoihin eikä yksityisten tahojen asiakirjakokoelmia olla pidetty oikeina arkistoina. Historiallisesti Euroopassa yksityisarkistojen nähtiin kuuluvan kirjastojen toimivallan alle, sillä niillä ei nähty olevan arkistojen vaatimaa rakennetta ja suhdetta rakenteen osien välillä. (Eastwood 2010, 7.) Yksityisarkistojen on nähty olevan linkittyneen sukututkimukseen ja yleisesti identiteettiin liittyviin kysymyksiin. Lisäksi niiden on nähty olevan idiosynkraattisia, epämuodollisia ja ainutlaatuisia sisällöltään ja kontekstiltaan, mikä tekee viranomaisarkistoihin sopivien arvonmäärittelyn, järjestämisen ja kuvailun metodologioiden käytön hankalaksi. (Williams 2014, 3.)

Historiallisesti etenkin angloamerikkalainen traditio on erottanut toisistaan viranomaisten arkistot virallisina ja muut asiakirjat epävirallisina tai yksityisinä (*official* vs. *unofficial/private*), vaikka asiakirjat eivät välttämättä olisi todellisuudessa epävirallisia ja yksityisiä luonteeltaan. Tämä erottelu on taas erottanut toisistaan viralliset arkistonhoitajat ja yksityisten tai henkilökohtaisten käsikirjoitusaineistojen kuraattorit (*official archivists* vs. *curators of private or personal manuscripts*). (Cappon 1956, 101.) Pohtiessaan arkistojen ja käsikirjoituskokoelmien käsitteellisiä eroja englannin kielessä, Cappon

(1956) jaottelee historialliset käsikirjoitukset (*historical manuscripts*) kolmeen kategoriaan:

- 1) Asiakirjojen ryhmä, joilla on orgaaninen yhteys toisiinsa yksityisten ja viranomaisten arkistojen tavoin. Niihin voi viitata arkistonmuodostajan mukaan esimerkiksi termillä *John White papers*, mikäli kyseessä on yksilön henkilökohtaiset asiakirjat, tai *the White Family papers*, jos kyseessä on suvun asiakirjat. Jos kyseessä olisi yrityksen arkisto, voitaisiin siihen viitata esimerkiksi termillä *the Black Coal Company records*.
- 2) Keinotekoiset kokoelmat, jotka on kerätty eri lähteistä ja usein huomioimatta alkuperäperiaatetta. Tässä tapauksessa kokoelmaan voitaisiin viitata kokoelman keräilijän nimellä, kuten *the Brown collection*.
- 3) Yksittäiset käsikirjoitukset, jotka arkistot ovat hankkineet niiden tutkimuksellisen arvon vuoksi. Tässä tapauksessa termi *manuscripts* on sopiva. (Cappon 1956, 104–105.)

Cappon (1956) kuitenkin huomauttaa, että käsitteet ovat loppujen lopuksi satunnaisia sekä alttiita määrittelyn ja käytön vapaudelle. Ne kuitenkin todistavat, että raja viranomaisten arkistojen ja yksityisarkistojen välillä ei ole helposti piirrettävissä, etenkin niissä tapauksessa, kun viralliset ja yksityiset asiakirjat ovat sekoittuneet arkistonmuodostajan toiminna tai jos viralliset asiakirjat ovat joutuneet eroon alkuperäisestä syntyipaikastaan. (Cappon 1956, 105–106.) Mihin angloamerikkalaisessa kulttuurissa viitataan termillä historiallinen käsikirja (*historical manuscript*) saattaa todellisuudessa olla asiakirja (*archival record*), jonka siirto syntykontekstista on muuttanut sen nimen, mutta ei sen luonnetta. (Cappon 1956, 110.)

Tähän tutkimukseen mukaan otetuissa artikkeleissa yksityisarkistoihin viitataan erilaisilla englannin kielisillä termeillä, kuten esimerkiksi *personal papers* (Hyry & Onuf 1997, 38), *personal records* (Cunningham 1999, 59; Douglas & Mills 2018, 258–259), *personal archives* ja *personal fonds* (Hobbs 2001, 126–127). Fisher (2009) taas käyttää termiä *private archives*. Hän selventää *private archives* ja *personal archives* -käsitteiden eroa erottamalla toisistaan yksityiset arkistot ja julkishallinnon arkistot (*private archives/public archives*) sekä henkilökohtaiset arkistot ja yritysarkistot (*personal archives/corporate archives*). Rajanveto niiden välillä saattaa kuitenkin olla häilyvä. Fisherin

määritelmän mukaan yksityisarkistot (*private archives*) ovat yksityishenkilöiden ja julkishallinnon ulkopuolisten ryhmien, yritysten ja organisaatioiden arkistoja. Ne kuuluvat luokkaan, johon oltaisiin aiemmin viitattu käsitteillä historialliset käsikirjoitukset (*historical manuscripts*) tai käsikirjoituskokoelmat (*manuscripts collections*). Yksityisarkiston käsite on kuitenkin näitä käsitteitä laajempi, sillä se pitää sisällään digitaaliset asiakirjat ja muitakin kuin vain tekstimuotoisia asiakirjoja. Se myös ilmentää näiden asiakirjojen arkistoluonnetta selkeämmin kuin esimerkiksi käsite historialliset käsikirjoitukset. Fisherin mukaan henkilökohtaiset ja sukuarkistot sopivat parhaiten yksityisarkiston määritelmään, mutta yritysten ja organisaatioiden asiakirjat sijaitsevat harmaalla vyöhykkeellä. Ne muistuttavat julkishallinnon arkistoja enemmän kuin yksityisarkistoja, sillä ne ovat osa yrityksen hallinnollisia prosesseja ja osa yrityksen asiakirjahallintaa. (Fisher 2009, 6–7.)

Käytän tässä tutkielmassa termejä yksityisarkistot ja yksityinen arkistoaineisto/materiaali, kun viitataan yksityishenkilöiden, perheiden, sukujen ja ryhmien luomaan yksityiseen arkistoaineistoon. Jos puhun viranomaisten tai yritysten arkistoista, ilmaisen tämän viittaamalla niihin viranomaisten tai yritysten asiakirjoina tai arkistoina.

2.5 Yksityisarkistot Suomessa

Suomessa yksityishenkilöt, perheet, suvut, järjestöt tai yhdistykset voivat luovuttaa yksityisarkistoaineistoja Kansallisarkistoon. Kansallisarkisto vastaanottaa lakisääteisesti valtionhallinnon arkistoja, mutta yksityisarkistojen osalta Kansallisarkisto voi harjoittaa hankintapolitiikkaa kirjastojen ja museoiden tavoin, jolloin se voi priorisoida tiettyjä arkistonmuodostajaryhmiä, joiden arkistoja halutaan talteen. (Lybeck et al. 2006, 15.) Kansallisarkisto ottaa vastaan lahjoituksena sellaisia aineistoja, jotka kuuluvat sen hankintapolitiikan piiriin, kuten esimerkiksi merkittäviä aineistoja keskeisiltä poliitikoilta, yhteiskunnallisilta vaikuttajilta, johtavilta virkamiehiltä, merkittäviltä tutkijoilta ja kulttuurihenkilöiltä, eri sektoreilla vaikuttaneilta suvuilta ja perheiltä, historiallisilta kartanoilta sekä järjestöiltä. (Kansallisarkisto 2018.) Jos merkittävä yksityinen arkisto on vaarassa tuhoutua tai hävitä, on Kansallisarkistolla määrärahojensa puitteissa oikeus lunastaa arkisto tai siihen kuuluva asiakirja tai ottaa siitä jäljennös (Lybeck et al. 2006, 29). Nykypäivänä toimintaresurssit ovat tiukat, ja tämän takia yhteistyö yksityisarkistojen luovuttajien kanssa on tärkeää Kansallisarkistossa. Tämä tarkoittaa, että usein yksi-

tyisarkiston luovuttaja tai luovuttajaa lähellä oleva taho rahoittaa arkiston järjestämisen Kansallisarkiston valitseman alan ammattilaisen toimesta, Kansallisarkiston ohjauksessa ja valvonnassa. (Pohjola 2013.)

Suomessa toimii lisäksi yksityisiä keskusarkistoja, jotka erikoisalansa perusteella koavat yhteisöjen ja yksityishenkilöiden arkistoja ja pitävät niitä tutkijoiden käytettävissä. Vuosina 2016–2018 Kansallisarkisto toimi 11 yksityisen keskusarkiston valtionapuviranomaisena ja myönsi niille vuosittaista valtionavustusta, joiden avulla turvataan niiden toiminta. Nämä arkistot ovat Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Suomen elinkeinoelämän keskusarkisto, Työväen arkisto, Svenska litteratursällskapet i Finland, Kansan arkisto, Porvarillisen Työn Arkisto, Keskustan ja maaseudun arkisto, Toimihenkilöarkisto, Suomen Urheiluarkisto, Svenska centralarkivet ja Urho Kekkosen arkisto. (Kansallisarkisto N.d.) Valtionapua saavat yksityiset keskusarkistot perustivat vuonna 1995 rekisteröidyn yhdistyksen yhteyksien ylläpitämisen, verkostoitumisen, alan kehityksen seuraamisen, aloitteiden tekemisen, yhdessä vaikuttamisen, yhteistyön ja työnjaon edistämisen vuoksi (Yksityiset Keskusarkistot 2018). Kirjallisuusseurojen perinne- ja kirjallisuusarkistot eivät kuitenkaan ole yhdistyksen jäseniä. (Nuorteva & Happonen 2016, 339.)

Yksityisten keskusarkistojen valtionapujärjestelmä sai alkunsa 1970-luvulla. Tällöin yksityisten asiakirja-aineistojen hallintaan ja säilyttämiseen ei vielä ollut velvoitteita. Valtionarkiston normit ja seurantapäätökset kohdistuivat vain julkisen hallinnon asiakirjoihin. Yksityisten asiakirja-aineistojen pysyvä säilyminen perustui aineistojen aktiiviseen keräämiseen ja omistajien tahtoon luovuttaa aineistot arkistoon. Arkistolaitoksen tehtäviin kuului vastaanottaa ja säilyttää myös yksityisarkistoja, mutta sen tavoitteena ei ollut kerätä omiin tiloihinsa kaikkia arkistoaineistoja. Yksityisiä asiakirja-aineistoja säilytettiin esimerkiksi kaupunkien, kuntien ja yliopistojen arkistoissa ja kirjastoissa. Kirjailijoiden ja muiden kulttuurihenkilöiden aineistoja säilytettiin taas Suomen Kirjallisuuden Seuran ja Svenska litteratursällskapetin arkistoissa. Jokaiselle aineistolle pyrittiin saamaan sopiva säilytyspaikka arkistojen ja tutkimuslaitosten välisellä yhteistyöllä. (Nuorteva & Happonen 2016, 331–333.)

Vuonna 1974 eduskunta hyväksyi lain yksityisluontoisten arkistojen valtionavusta, ja laki tuli voimaan vuonna 1975. Lain tavoitteena oli turvata tieteellisen tutkimuksen,

yhteiskuntaelämän ja kulttuurin kannalta merkittävän yksityisen asiakirja-aineiston säilyminen. Valtionapu lisäsi valtion tukea erityisesti rekisteröidyn yhdistyksen tai säätiön ylläpitämille yhteiskunnallisille arkistoille. Valtionavuksi säädettiin 80 prosenttia arkistohoidosta aiheutuvista todellisista ja hyväksyttävistä menoista, joiden kohteet luettiin laissa. Arkistot pystyivät myös hakemaan harkinnan mukaan myönnettyä ylimääräistä valtionapua, jos niillä oli huomattavaa tieteellistä merkitystä. Lain tultua voimaan valtionarkisto antoi yleisohjeet yksityisarkistojen hoidosta. Ohjeissa selvennettiin arkistotalan keskeisiä käsitteitä, yksityisarkistojen valtionapulain tarkoitusta ja annettiin neuvoja arkistojen järjestämisestä, luetteloinnista ja säilyttämisestä, arkistotiloista ja arkistojen käytöstä ja tutkijapalveluista. (Nuorteva & Happonen 2016, 335–336.)

Vuonna 1975 lakimääräisen valtionavun piiriin hyväksyttiin Suomen Kirjallisuuden Seura, Svenska litteratursällskapet, Kansan Arkisto, Keskustan ja maaseudun arkisto sekä Työväen Arkisto. Myöhemmin 1970- ja 1980-luvuilla mukaan tulivat Porvarillisen Työn Arkisto, Ammattiyhdistysarkisto, Svenska Centralarkivet, Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkisto (ELKA), Suomen Urheilun Keskusarkisto (nykyinen Suomen Urheiluarkisto), Toimihenkilöarkisto ja Urho Kekkosen arkisto (Nuorteva & Happonen 2016, 335–337.) Valtionapujärjestelmä on toiminut välineenä aktiivisemmän valtakunnallisen yksityisarkistopolitiikan ja yhteisen yksityisarkistojen hankintapolitiikan luomisessa, sillä se tarjoaa Kansallisarkistolle mahdollisuuden ohjata yksityisarkistoja oman alansa keskusarkistoihin. Samalla Kansallisarkisto sai valtionapua myöntävänä viranomaisena valtuudet koordinoida valtionapua saavien yksityisarkistojen toimintaa ja valvoa, että niissä noudetaan arkistollisia periaatteita. (Nuorteva & Happonen 2016, 343–344.)

Yksityiset keskusarkistot ovat koonneet valtionavun turvin laajan lähdeaineiston, joka liittyy henkiseen perintöön, kulttuuri- ja talouselämään, kansalaistoimintaan ja yksityisiin henkilöihin. Lähdeaineistoon kuuluu käsikirjastoja, valokuvakokoelmia, muistitietoa, julisteita, piirustuksia ja audiovisuaalista aineistoa. Valtionapu on mahdollistanut arkistojen vakaan toiminnan, ja tällä tavoin on saatu myös turvattua keskeisten yhteiskunnallisten järjestöjen, talouselämän sekä suomen- ja ruotsinkielisen asiakirjallisen kulttuuriperinnön tallentaminen ja uudelleenkäyttö. Arkistolaitoksen toiminta on kohdistunut pääosin julkisen hallinnon asiakirjallisen kulttuuriperinnön tallentamiseen, mutta valtionapua saavien yksityisten arkistojen avulla toimintaa ja aineistoja täydennetään. (Nuorteva & Happonen 2016, 345–346.)

Kansallisarkiston ja Yksityisten keskusarkistojen lisäksi myös yliopistot ja museot ottavat vastaan ja pitävät esillä huomattavia arkistoaineistoja. Yliopistojen arkistoaineistoja saatetaan kutsua vanhan perinteen mukaan käsikirjoituskokoelmiksi, vaikka joukossa on oikeita arkistoja eli arkistoja, jotka ovat syntyneet arkistonmuodostajan toiminnan tuloksena. Termi ”arkisto” taas saattaa olla museoiden yhteydessä harhaanjohtava, sillä aineiston aihe saattaa olla keskeisempi kuin arkistonmuodostaja. Kuitenkin museoissakin on aitoja arkistoja. (Lybeck et al. 2006, 187–188.) Myös Kansalliskirjasto säilyttää yksityisarkistoja sekä käsikirjoituskokoelmia esimerkiksi suomalaiseen oppi- ja sivistyshistoriaan liittyvien henkilöiden ja yhteiskunnan ja kulttuurielämän vaikuttajien osalta. Suku- ja kartanoarkistoja sekä yhteisöjen arkistoja, esimerkiksi tieteen, uskonnon ja taiteen saralta löytyy myös Kansalliskirjastosta. (Kansalliskirjasto 2015.; Kupias 2007.)

3 TUTKIMUSASETELMA

Tässä luvussa esittelen tutkimusongelman ja tarkat tutkimuskysymykset, joihin tutkimuksessa etsitään vastausta. Kerron myös tutkimusmenetelmänä käytetystä systemaattisesta kirjallisuuskatsauksesta ja esittelen tutkimusaineiston. Tutkimusongelman määrittely on aiheena alaluvussa 3.1, ja tutkimusmenetelmän esittely alaluvussa 3.2. Alaluvuissa 3.3–3.5 kuvailen aineiston sekä kerron sen rajauksesta ja analyysistä.

3.1 Tutkimusongelma

Arkistotieteen sisäisissä keskusteluissa on käsitelty pääasiassa viranomaisten ja yritysten arkistoja. Keskustelu yksityisarkistoista on vähäistä tai yksityisarkistot ohitetaan kokonaan keskusteluissa. Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, että millaista keskustelua yksityisistä arkistoista on käyty arkistotieteen sisällä. Tutkimuksen tarkoituksena on koota ja vertailla olemassa olevaa tietoa yksityisarkistoihin liittyvästä arkistotieteellisestä keskustelusta, kuvailla keskusteluissa tunnistettuja yksityisarkistojen erityispiirteitä ja muita esiin tulleita teemoja, muodostaa kokonaiskuva tutkimuskentästä ja tunnistaa mahdollisia lisätutkimuksen tarpeita. Tavoitteena on myös arvioida, että voiko yksityisarkistoilla sanoa olevan oma teoriansa.

Tutkimuksessa etsitään vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- Millaisia yksityisarkistojen erityispiirteitä arkistotieteen sisäisissä keskusteluissa on tunnistettu?
- Millaisia muita teemoja keskusteluissa esiintyy?
- Voiko näiden keskustelujen perusteella luoda kuvan yksityisarkistojen teoriasta?

Tutkimuskysymyksiin pyritään löytämään vastaukset käyttämällä systemaattista kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä. Valitsin kirjallisuuskatsauksen tutkimusmenetelmäksi, sillä arvioin sen olevan parhain metodi arkistotieteellisten artikkelien vertailuun.

3.2 Tutkimusmenetelmä

Systemaattinen kirjallisuuskatsaus on toistettavissa oleva tutkimusmenetelmä, jolla pyritään tunnistamaan, arvioimaan ja syntetisoimaan tehtyjä tutkimuksia. Se merkitsee tiettyyn aihepiiriin liittyvän tiedon tunnistamista ja tulkitsemista. (Fink 2014, 3, 12.) Termi kirjallisuuskatsaus (*literature review*) on osittain harhaanjohtava, sillä kyseessä ei ole lyhyt katsaus tai yhteenveto ilman analyttistä otetta, vaan termillä katsaus (*review*) viitataan katsauksen lisäksi myös kriittiseen arviointiin (Salminen 2011, 5). Systemaattista kirjallisuuskatsausta on käytetty tutkimusmenetelmänä esimerkiksi lääketieteen, hoitotieteen, psykologian ja sosiaalitieteiden tutkimuksissa (ks. esim. Baumeister & Leary 1997, Fink 2014 ja Petticrew & Roberts 2006). Sitä on kuitenkin alettu käyttää jossain määrin myös informaatiotutkimuksen tutkimuksissa (ks. esim. Matallaoui, Koivisto, Hamari & Zarnekov 2017). Etenkin informaatiotutkimuksen pro gradu -tutkielmissa systemaattinen kirjallisuuskatsaus on yleistynyt tutkimusmenetelmänä (ks. esim. Ekman 2017 ja Eriksson 2017).

Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla on mahdollista tutkia suuria tietomääriä ja tunnistaa aihealueita, joita on tutkittu vähän (Petticrew & Roberts 2006, 2.) Keskittymällä aiempien tutkimustulosten kaavoihin ja yhteyksiin, voidaan vastata kysymyksiin, joiden laajuus on yhden ainoan tutkimuksen ulottumattomissa. (Baumeister & Leary 1997, 313.) Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ei ole keskustelu kirjallisuudesta, vaan tutkimusmenetelmä, jonka avulla voi referoida ja arvioida monien tutkimusten tuloksia ja niiden merkityksiä. Sen tavoitteena ei ole tiivistää kaikkea saatavilla olevaa tietoa aiheesta tai olla normaalia suurempi ja kattavampi kirjallisuuskatsaus, vaan sen tarkoituksena on vastata tiettyyn tutkimuskysymykseen tai -kysymyksiin, arvioida tutkimusten laatua ja referoida niitä objektiivisesti, avoimena käytetyistä metodeista ja aineiston valinnasta. Sen laajuus saattaa olla jopa tutkimukseen kuuluvaa kirjallisuuskatsausta suppeampi. (Petticrew & Roberts 2006, 9–10, 266.) Kuten tällaiseen kirjallisuuskatsaukseen, myös systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen liittyy riski ennakoasenteista, joista yleisimmät ovat aineiston valinta ilman systemaattista ja kriittistä arviointia, aineiston rajoittunut haku, tutkimusten heterogeenisyyden tarkastelun puute sekä tutkimusten mukaan ottamisen ja poissulkemisen määritelmien puutteet (Petticrew & Roberts 2006, 271). Tämän vuoksi onkin tärkeää määritellä tutkimuksen metodit tarkasti

etukäteen, jotta systemaattiset virheet saadaan tunnistettua. (Petticrew & Roberts 2006, 9–10.)

Petticrew & Roberts (2006, 19, 39–41) jakavat systemaattisen kirjallisuuskatsauksen useaan eri alaluokkaan, joista systemaattinen katsaus, meta-analyysi ja narratiivinen katsaus ovat yleisimpiä. Systemaattisen katsauksen tarkoituksena on kokonaisvaltaisesti identifioida, arvioida ja syntetisoida kaikki tiettyyn aihealueeseen liittyvä relevantti tieto. Meta-analyysi on katsaustapa, jossa tilastotieteellisellä tekniikalla syntetisoidaan useiden tutkimusten tulokset yhteen määrälliseen arvioon. Narratiivisessa katsauksessa syntetisoidaan aihealueen perustutkimuksia ja tutkitaan niiden heterogeenisyyttä kuvailen, ei määrällisesti. (Petticrew & Roberts 2006, 19.) Narratiivista kirjallisuuskatsausta voi käyttää esimerkiksi ongelman ja sen ratkaisun historian tai kehityksen kuvailuun. (Fink 2014, 14.) Narratiivinen katsaus on hyödyllinen, kun halutaan yhdistää erilaisia tutkimuksia eri aiheista, joko uudelleentulkintaa varten tai yhteyksien selvittämistä varten (Baumeister & Leary 1997, 313). Käytän tutkielmassani narratiivista katsausta tutkimusten vertailuun.

3.3 Aineiston rajausta

Fink (2014, 3–5) jakaa kirjallisuuskatsauksen prosessin seitsemään eri tehtävään:

1. *Tutkimuskysymysten valinta*. Tarkasti määritellyt tutkimuskysymykset ohjaavat katsauksen tekemistä.
2. *Tietokantojen ja muiden lähteiden valinta*. Bibliografiset tietokannat pitävät usein sisällään kokonaisia, alkuperäisiä tutkimuksia. Muita lähteitä ovat esimerkiksi alan asiantuntijat, nettisivut ja artikkeleiden lähdeviittaukset.
3. *Hakutermien valinta*. Hakutermit ovat tutkimuskysymyksiin perustuvia sanoja ja fraaseja, joilla haetaan tutkimusta varten sopivia artikkeleita, kirjoja ja raportteja.
4. *Käytännöllisten seulontakriteerien valinta*. Seulontakriteereillä löydetty kirjallisuus rajataan relevanssin perusteella. Seulontakriteerinä voi olla esimerkiksi julkaisun kieli, tyyppi tai julkaisuaika.

5. *Metodologisten seulontakriteerien valinta.* Metodologiset kriteerit auttavat hakutulosten laadun arvioinnissa eli siinä kuinka hyvin hakutuloksissa esiintyvät tutkimukset on suunniteltu ja toteutettu.
6. *Katsauksen tekeminen.* Luotettavaan katsaukseen kuuluvat standardit, joilla haetaan tietoa artikkeleista sekä laadun seuranta ja prosessin testaaminen.
7. *Tulosten syntetisointi.* Kirjallisuuskatsauksen tulokset voidaan syntetisoida tulosten laatua ja sisältöä kuvailevasti tai määrällisesti tilastollisin menetelmin. (Fink 2014, 3–5.)

Noudatan tutkielmassani Finkin prosessimallia tutkimuskysymysten, tietokantojen ja hakutermien valinnassa sekä aineiston seulonnassa.

Määriteltyäni tutkimusta varten tutkimuskysymykset ja valittuani tutkimusmenetelmän, oli vuorossa tietokantojen ja muiden lähteiden tunnistus ja valinta. Tämän jälkeen aineiston rajaaminen hakusanojen ja -lausekkeiden valinnalla, joiden avulla tietokannoista ja muista lähteistä etsittiin tutkimusaiheeseen sopivaa aineistoa.

Rajasin tutkimukseen mukaan otettavan tutkimusaineiston seuraavien kriteereiden avulla:

- *Artikkeli käsittelee yksityisarkistoja arkistotieteen näkökulmasta.* Tietokantoihin suoritetuilla hauilla pyritään löytämään aineistoa, joka on tutkimuksen kannalta relevanttia.
- *Artikkeli on kirjoitettu englanniksi tai suomeksi.* Tutkimukseen rajattiin vain aineistoa, jonka alkuperäiskieltä tekijä ymmärtää.
- *Aikarajausta ei tehdä.* Tavoitteena on löytää kaikki relevantti aineisto tietokannoista, ei pelkästään tuorein aineisto.
- *Artikkeli on luettavissa kokonaan ja se on vertaisarvioitu, tieteellinen julkaisu tai ammatillinen julkaisu, jossa on käytetty hyväksytyjä viittauskäytäntöjä.* Tällä rajauksella pyritään varmistamaan aineiston laadukkuus.

Tutkimusaiheella on jonkin verran yhteistä esimerkiksi henkilökohtaisen tiedonhallinnan ja tietojenkäsittelytieteen kanssa, mutta jätin artikkelit näiltä tutkimusaloilta pääosin tutkimuksen ulkopuolelle, sillä ne eivät liity arkistotieteelliseen keskusteluun. Jos artik-

kelin aihe yhdistettiin varta vasten arkistotieteelliseen keskusteluun, tällöin otin artikkelin mukaan tarkasteluun. En ottanut tutkimukseen myöskään mukaan tapaustutkimuksia, jotka käsittelivät käytännön työn dokumentointia yksittäisissä arkistoissa, sillä tällaisia artikkeleita on useita ja niiden mukaan ottaminen tekisi tutkimuksen laajuudesta liian suuren yhden henkilön käsiteltäväksi. Lisäksi tutkimuksen tavoitteena on yleinen keskustelu yksityisarkistoihin liittyen, eivät yksittäiset tapaustutkimukset.

Tiedonhakua varten valitsin seuraavat tietokannat:

- *Emerald* — Monitieteinen tietokanta, joka pitää sisällään vertaisarvioituja kokotekstiartikkeleita muun muassa informaatiotutkimuksen alalta.
- *Library & Information Science Collection (ProQuest)* — Informaatiotieteiden tietokanta, joka pitää sisällään viite- ja kokotekstitietokannan.
- *Library, Information Science and Technology Abstracts (EBSCOhost)* — Informaatiotutkimuksen kirjallisuusviitteiden ja abstraktien tietokanta
- *Library & Information Science Abstracts (LISA)* — Informaatiotutkimuksen, kirjastotieteen ja tietopalvelujen viitetietokanta
- *Scopus (Elsevier)* — Monitieteinen viittaus- ja tiivistelmätietokanta
- *Arto* — Kotimaisten artikkeleiden viitetietokanta

Laajensin hakua lisäksi *Google Scholar* -hakupalvelun ja Tampereen yliopiston *Andor*-hakupalvelun avulla. Niiden hakutulosten ollessa monta tuhatta rajasin haun relevanssin perusteella 200 ensimmäiseen artikkeliin.

Hakusanat valitsin tutkimuksen aihealueen mukaan, ja käytin Boolean operaattoria OR erittelemään erilaiset fraasit toisistaan. Käytin seuraavia hakulausekkeita riippuen tietokannan kielestä:

- ”personal archives” OR ”private archives” OR “personal papers”
- “yksityiset arkistot”
- yksityisarkistot

Kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena ei ole kaiken tiedon hakeminen, vaan kaiken relevantin tiedon hakeminen. Haun tarkkuuden pystyy todennäköisesti arvioimaan vasta, kun kirjallisuuskatsaus on valmis. (Petticrew & Roberts 2006, 82.) Tarkkoja sääntöjä lopettamiselle ei ole, vaan käytännössä lopettaminen voi tapahtua, kun kaikki relevantit tietokannat ja bibliografiat on käyty läpi ja kun uudet haut eivät tuota enää tulosta. On hyvä pitää ylhäällä tietoa siitä, miten ja mistä tutkimukset löydettiin, sillä tämä lisää tutkimuksen läpinäkyvyyttä sekä auttaa myöhempiä tutkijoita tunnistamaan tehokaimmat hakustrategiat vastaavanlaisen aineiston löytämiseen. (Petticrew & Roberts 2006, 100–102.)

Tutkimusaineiston haku ja valinta tehtiin Finkin prosessin mukaisesti käytännöllisillä ja metodologisilla kriteereillä. Ensin suodatin hakutulokset aiemmin mainittuja käytännöllisiä kriteereitä käyttäen eli otin mukaan vain kokonaan saatavilla olevat tieteelliset artikkelit, jotka on kirjoitettu suomeksi tai englanniksi. Tämän jälkeen luin artikkelien otsikot ja tiivistelmät tunnistaakseni tutkimuksen kannalta relevantit artikkelit. Tällä tavoin seulontavaiheen toiseen osaan valikoitiin 56 artikkelia.

Seulonnan toisessa vaiheessa rajasin aineiston metodologisilla kriteereillä eli tarkastelien artikkelien laadukkuutta lähemmin. Koska Finkin sekä Petticrew ja Robertins esittelemä systemaattinen kirjallisuuskatsaus on suunnattu hoitoalan ja sosiaalitieteiden opiskelijoille, heidän esittelemät metodologiset kriteerit eivät ole tarkalleen sovellettavissa arkistotieteelliseen keskusteluun yksityisarkistoista. Esimerkiksi tutkimuksen metodien ja otannan arviointi eivät ole relevantteja tämän kirjallisuuskatsauksen kannalta. Fink (2014, 49) kuitenkin ohjeistaa myös kiinnittämään tutkimuksissa huomioita esimerkiksi aineiston luotettavuuteen, analyysin sopivuuteen ja tulosten järkevään esittämiseen, tutkimuksen vahvuuksia ja heikkouksia kuvaillen, joten otin tämän ohjenuoraksi seulonnan toisessa vaiheessa. Kiinnitin huomioita myös siihen, mitkä artikkelit ovat saaneet eniten viittauksia, jotta mukaan päätyi aiheen kannalta merkittävää aineistoa. Tämän lisäksi pyrin valitsemaan tutkimusongelman kannalta relevanttia aineistoa, jonka avulla voin vastata tutkimuskysymyksiin mahdollisimman hyvin. Seulontaprosessin tuloksena aineistoon päätyi 13 artikkelia. Seulonnan tulokset on kuvattu taulukossa 1.

Tietokanta	Hakutulokset	1. seulonta	2. seulonta
Emerald	243	10	0
ProQuest	246	3	0
Scopus	676	22	8
EbscoHost	169	3	2
LISA	345	7	2
Arto	160	6	1
Andor	200 (10586)	3	0
Google Scholar	200 (17400)	2	0
Yhteensä	2239	56	13

Taulukko 1: Tietokantojen hakutulosten määrät ja seulonnan tuloksena valitut artikkelit

Lisäksi täydensin tutkimusaineistoa käymällä läpi tutkimukseen valittujen artikkeleiden lähdeviitteet, jotta kaikki olennainen kirjallisuus päätyisi mukaan tutkimukseen. Lähdeviitteistä löytyi 5 relevanttia artikkelia, jotka päätettiin ottaa mukaan tutkimukseen. Tutkimukseen valittiin siis yhteensä 18 artikkelia.

3.4 Aineiston analyysi

Kun tietolähteet on valittu, tulee tutkimusten tulokset kuvailla ja järjestää. Systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa tarkoituksena on arvioida jokainen tutkimuksista järjestämällä ne konseptuaalisesti tai metodologisesti samankaltaisiin ryhmiin. On tärkeä pohtia jo etukäteen, kuinka aineisto järjestellään ja syntetisoidaan, jotta tutkimuksia ei valikoida katsaukseen tukemaan jotain aiempaa uskomusta tai hypoteesia. Aineiston organisoinnin ja ryhmittelyn tulee perustua esimerkiksi käsitteellisiin samankaltaisuuksiin tutkimusten välillä. (Petticrew & Roberts 2006, 170.)

Käytän tutkielmassani narratiivista katsausta aineiston syntetisoimisessa. Narratiivinen katsaus on hyödyllinen tapa tutkia kirjallisuutta, kun vertaillaan laadullisia tutkimuksia

tai kun määrälliset tutkimukset ovat liian heterogeenisiä (Petticrew & Roberts 2006, 164.) Narratiivisen katsauksen prosessiin kuuluvat tiivistelmien kirjoittaminen tutkimustuloksista, tutkimuksen laajuuden ja koon raportointi ja tutkimusten tärkeiden piirteiden kuvaileminen, kuten esimerkiksi metodit, arviot ja tulokset. Myös tutkimusten metodologisiin ongelmiin ja ennakkoasenteisiin tulee kiinnittää huomiota ja kuvata miten ne ovat vaikuttaneet tutkimuksen tuloksiin. (Petticrew & Roberts 2006, 166.) Synteesin tarkoitus voi olla myös aihealueen tämänhetkisen tiedon kuvailu, uusien tutkimustarpeiden tunnistaminen, tutkimustulosten selittäminen ja tutkimusten laadun kuvaileminen (Fink 2014, 190).

Narratiivisen synteesin voi tehdä eri tavoilla. Yksi yleisimmistä tavoista on aloittaa tutkimusten tulosten kuvailulla. (Petticrew & Roberts 2006, 170). Prosessin voi jakaa kolmeen eri vaiheeseen:

- 1) *Tutkimuksien kuvauksien jakaminen loogisiin kategorioihin.* Tutkimusten ja niiden tulosten organisointi ja esittäminen kategorioissa auttaa aineiston tulkinnassa ja analyysissä ja teemojen tunnistamisessa. Tutkimuskysymykset ohjaavat kategorioiden valintaa. Laadullisten tutkimusten organisointi pitää sisällään tutkimusten tulosten samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien tutkimista ja niiden teemojen pohdintaa.
- 2) *Jokaisen kategorian tulosten analysointi.* Jokainen tutkimus ja niiden tulokset kuvataan narratiivisesti, usein sen laatua arvioiden.
- 3) *Kaikkien kategorioiden tulosten syntetisointi.* Syntetisoinnin tavoitteena on tuottaa yhteenveto tutkimusten tuloksista ottaen samalla huomioon variaatiot tutkimusten laadussa ja muissa eroavaisuuksissa. (Petticrew & Roberts 2006, 170–180.)

Ennen synteesiä jokainen katsaukseen otettavista artikkeleista on luettava ja niistä tulee tehdä muistiinpanot. Muistiinpanojen on hyvä pitää sisällään tiivistelmä tutkimuksen sisällöstä sekä tietoa jokaisen tutkimuksen tavoitteista, tutkimusmenetelmästä ja tuloksista. Jos pyrkimyksenä on arvioida tutkimuksia objektiivisesti, myös kriittiset arvostelut tutkimusten laadusta on hyvä sisällyttää muistiinpanoihin. Muistiinpanojen pohjalta artikkelit on helppo järjestellä teemoittain. Myös taulukoiden luominen muistiinpanojen perusteella on hyödyllistä, sillä se auttaa organisoimaan ajatuksia synteesin suhteen.

Taulukkoon merkitään tutkimusten tiedot ja kuvaukset. Selkeät taulukot kertovat lukijalle mitä tietoa on haettu mistäkin tutkimuksesta ja auttavat hahmottamaan kunkin tutkimuksen panoksen synteisiin. Taulukot myös kuvaavat katsauksen kokonaiskontekstia. Taulukko tai taulukot eivät kuitenkaan itsessään ole aineiston synteesi, vaan taulukoita käytetään synteessin apuna. (Green, Johnson & Adams 2006, 110–111; Petticrew & Roberts 2006, 165.)

3.5 Aineisto

Aineiston haku, rajausta ja valinta tehtiin syys-lokakuussa 2018. Tavoitteena oli löytää kattavasti arkistoalan tutkimuskirjallisuutta, joka käsittelee yksityisarkistoja ja niistä käytyä keskustelua arkistotieteen sisällä. Ensimmäisessä seulontavaiheessa löytyi 56 artikkelia, joista tutkimukseen valittiin 13 artikkelia. Tämän lisäksi seulotun aineiston lähdeviitteistä tutkimukseen valittiin 5 artikkelia. Yhteensä kirjallisuuskatsaukseen valittiin siis 18 artikkelia. Aineisto on esitelty taulukossa 2 kronologisessa järjestyksessä julkaisuvuoden mukaan, vanhimmasta uusimpaan.

Artikkeli	Vuosi	Kirjoittaja(t)	Julkaisu	Kuvaus
Evidence of Me	1996	McKemmish, Sue	Archives and Manuscripts, Vol. 45, No. 3	McKemmish pohtii yksityisarkistojen luonnetta ja niiden roolia osana yksilöiden elämää ja osana yhteiskunnan kulttuurista muistia ja identiteettiä.
The Personality of Electric Records	1997	Hyry, Tom & Onuf, Rachel	Archival Issues, Vol. 22, No.1	Hyry & Onuf analysoivat erilaisia strategioita yksityisarkistojen säilyttämiseksi digitaalisella aikakaudella.
Waiting for the Ghost Train: Strategies for Managing Electronic Personal Records Before It's Too Late	1999	Cunningham, Adrian	Archival Issues, Vol. 24, No.1	Cunningham pohtii erilaisia strategioita yksityisarkistojen hallintaan digitaalisella aikakaudella.
The Character of Personal Archives: Reflections on the Val-	2001	Hobbs, Catherine	Archivaria, Vol. 52, No.1	Hobbs tarkastelee yksityisarkistojen arkistonmuodostajan sisimpää heijastavaa luonnetta ja niiden eroavaisuuksia orga-

ue of Records of Individuals				nisaatioiden arkistoihin verrattuna.
The Appraisal of Personal Papers: A Critical Literature Review	2001	Pollard, Riva	Archivaria, Vol. 52, No. 1	Pollard tutkii yksityisarkistojen puuttumista hallitsevista arvonmäärittysteorioista ja ehdottaa sosiaaliseen kontekstiin perustuvien arvonmäärittysteorioiden hyödyntämistä yksityisarkistojen arvonmäärittäyksessä.
Arranging the Self: Literary and Archival Perspectives on Writers' Archives	2009	Douglas, Jennifer & MacNeil, Heather	Archivaria, Vol. 67	Douglas & MacNeil pohtivat missä määrin arkistonmuodostajan aikomuksia ja luonteenlaatua voi tulkita hänen arkistonsa kautta.
In Search of a Theory of Private Archives: The Foundational Writings of Jenkinson and Schellenberg Revisited	2009	Fisher, Rob	Archivaria, Vol. 65, No. 1	Fisher vertailee kahden arkistoteoreetikon, Sir Hilary Jenkinsonin ja T.R. Schellenbergin, arkistomääritelmiä. Määritelmät jättävät yksityisarkistot ulkopuolelle, mutta Fisherin mukaan he tällä tavoin itseasiassa sanovat paljon yksityisarkistoista ja samalla tulevat määritelleeksi pohjan yksityisarkistojen teorialle.
Reenvisioning the Personal: Reframing Traces of Individual Life	2010	Hobbs, Catherine	Currents of Archival Thinking, Santa Barbara: Libraries Unlimited	Hobbs tarkastelee yksityisarkistojen tutkimuksen historiaa ja ehdottaa uusia lähestymistapoja arkistotutkimukseen, jotka tuovat yksityisarkistot keskiöön.
Rethinking Original Order and Personal Records	2010	Meehan, Jennifer	Archivaria, Vol. 70	Meehan pyrkii uudelleen käsitteellistämään alkuperäperiaatteen käsitteellisenä viitekehyksenä, joka auttaa hahmottamaan arkiston kontekstin sekä analysoimaan yksityisarkistojä, oli niissä tunnistettavissa selvä järjestys tai ei.
Respect Which Fonds? Personal Archives and Family Businesses in Nova Scotia	2013	Barrett, Creighton	Archivaria, Vol.76	Barrett pohtii artikkelissaan yksityisarkistojen ja yritysarkistojen rajoja. Joskus yritysarkistot pitävät sisällään myös yksityisarkistojä, etenkin perheyrytysten tapauksessa.
A PIM Perspec-	2013	Bass, Jordan	Archivaria,	Bass tarkastelee henkilökoh-

tive: Leveraging Personal Information Management in the Archiving of Personal Digital Records			Vol.75	taista digitaalista tiedonhallintaa, arvonmäärittystä ja siihen liittyviä päätöksiä tiedonhallintatutkimuksen näkökulmasta ja arvioi sen hyödyllisyyttä arkistotieteen tutkimukselle.
What We Talk About When We Talk About Original Order in Writers' Archives	2013	Douglas, Jennifer	Archivaria, Vol. 76	Douglas pohtii alkuperäisen järjestyksen idean merkitystä ja kyseenalaistaa sen yksityisarkistojen tapauksessa.
Personal Digital Archives—Lost Cultural Heritage?	2013	Korhonen, Mikael	Essays on Libraries, Cultural Heritage and Freedom of Information. Helsinki: Kansalliskirjaston julkaisuja.	Korhonen arvioi digitaalisten yksityisarkistojen säilymistä ja säilymisen mahdollistamia strategioita.
Toward the Archival Multiverse: Challenging the Binary Opposition of the Personal and Corporate Archive in Modern Archival Theory and Practice	2013	McKemmish, Sue & Piggott, Michael	Archivaria, Vol. 76	McKemmish & Piggott tarkastelevat arkistoteorian ja englanninkielisen arkistomaailman käsityksiä viranomaisten arkistoista ja yksityisarkistoista. He ehdottavat arkistojen moninaisuuden huomioimista arkistotutkimuksessa.
Getting Personal: Personal Archives in Archival Programs and Curricula	2017	Douglas, Jennifer	Education for Information, Vol. 33, No. 2	Douglas tutkii yksityisarkistoihin liittyvän opetuksen määrää pohjoisamerikkalaisissa korkeakouluissa, ja pohtii opetuksen tärkeyttä.
A Call to Rethink Archival Creation: Exploring Types of Creation in Personal Archives	2018	Douglas, Jennifer	Archival Science, Vol. 18, No. 1	Douglasin mukaan arkistojen synty on vähän teorisoitu ja yksinkertaistettu aihe arkistotutkimuksessa. Tutkimalla pohjoisamerikkalaisten kirjailijoiden arkistoja hän pyrkii hahmottamaan erilaisia tekijöitä ja prosesseja, jotka luovat arkiston aikaa myöten.
From the Sidelines to the Center: Reconsider-	2018	Douglas, Jennifer & Mills, Allison	Archival Science, Vol. 18, No. 3	Douglas ja Mills tarkastelevat ajatusta, jonka mukaan asiakirjan yksityinen luonne ilmenee

ing the Potential of the Personal in Archives				sen mukaan kuka on sen kanssa vuorovaikutuksessa, esimerkiksi lukemalla asiakirjaa, sen sijaan, että se määräytyisi sen perusteella kuka asiakirjan on luonut.
Arkistodiplomatian, vallan ja eettisten kysymysten äärellä: Yksityisarkistojen erityispiirteet arkistoalan ylemmässä koulutuksessa.	2018	Hakala, Petra & Saarenpää, Taina	Kaupungin varjoissa, arkistojen valossa, Turku: Sigillum	Hakala ja Saarenpää tarkastelevat yksityisarkistojen merkityksen kasvua tutkimuksessa ja ihmisten arjessa sekä tutkivat yksityisarkistojen roolia suomalaisessa arkistoalan korkeakouluopetuksessa.

Taulukko 2: Tutkimukseen valitut artikkelit

Henttosen (2015) mukaan arkistoalan tieteellisten lehtien ollessa nuoria on ammatillehdillä edelleen rooli myös tutkimuksen julkaisijoina. Koska ammatilliset ja tieteelliset julkaisufoorumit eivät ole eriytyneet, vaaditaan aloittelevalta tutkijalta informaatiolukutaitoa tutkimusten erottamiseksi ammatillisesta diskurssista. (Henttonen 2015, 48.)

Valitsin tutkielmaan artikkeleita neljästä vertaisarvioiduista arkistoalan julkaisuista: kansainvälinen Archival Science, kanadalainen Archivaria, australialainen Archives and Manuscripts ja amerikkalainen Archival Issues. Informaatioalojen pedagogiakeskeisestä, vertaisarvioidusta julkaisusta, Education for Information, otin tutkielmaan yhden artikkelin. Kolme artikkelia on peräisin kolmesta eri informaatio- tai historia-alan teoksesta. Kansallisarkiston Julkaisuja (2015) on Kansalliskirjaston julkaisusarja, joka julkaisee esimerkiksi bibliografioita, tieteellisiä luetteloita, juhlakirjoja, kirjaston kokoelmia ja historiaa esitteleviä kirjoja. Libraries Unlimited (ABC-CLIO 2018) on amerikkalainen kirjasto- ja informaatioalojen julkaisija, joka julkaisee tietokirjoja ja ammatillisia oppaita. Sigillum (2018) on turkulainen tietokirjojen ja tieteellisten julkaisujen julkaisija.

Koska yksityisarkistot eivät ole aiheena laaja ja koska arkistotiede ymmärretään yleisesti alan omaksi ammatillisiin käytäntöihin sidotuksi ajatteluksi, kuten Henttonen (2015, 47) on todennut, löytyy tutkielmaan valittujen artikkelien joukosta ammatilliseen diskurssiin perustuvia keskusteluja. Koin tällaisten artikkelien mukaan ottamisen tärkeäksi kokonaiskuvan muodostamiseksi aiheesta.

4 TULOKSET

Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa yksityisarkistoihin liittyvää keskustelua arkistotieteen sisällä. Tavoitteena on kuvailla yksityisarkistojen erityispiirteitä, joita keskusteluissa on tunnistettu sekä tarkastella muita keskusteluissa esiintyneitä teemoja pyrkien tällä tavoin muodostamaan kokonaiskuva aiheesta. Tämä toivottavasti johdattaa tunnistamaan myös lisätutkimuksen tarpeita. Tämän lisäksi tavoitteena on arvioida, että voiko yksityisarkistoilla sanoa olevan oma teoriansa.

Luettuani tutkimusartikkelit ja tehtyäni niistä muistiinpanot, järjestelin ne aiheen mukaisesti eri kategorioihin, jotka helpottavat tutkimuskysymyksiin vastaamista. Tunnistin artikkeleista yksityisarkistojen piirteisiin ja merkityksiin liittyviä keskusteluja, jotka käsittelevät yksityisen arkistoaineiston roolia yksilöiden ja yhteiskunnan todistajana, yksityisarkistojen arkistonmuodostajan sisäntä ilmaisevaa luonnetta ja yksityisarkistojen erityisyyden kyseenalaistamista. Tunnistin myös muita teemoja keskusteluissa: yksityisarkistojen ja erilaisten arkistoteorioiden suhteiden käsittely, yksityisarkistot digitaalisella aikakaudella, yksityisarkistoihin liittyvä opetus korkeakouluissa ja ehdotukset uudenlaisista lähestymistavoista yksityisarkistoihin.

Alaluvussa 4.1 käsitelen yksityisarkistojen erityispiirteisiin liittyvää keskustelua. Tämän jälkeen tarkastelen muita esiin tulleita teemoja. Alaluvussa 4.2 esittelen keskustelua ja yksityisarkistoista ja arkistoteoriasta, joissa käsitellään esimerkiksi yksityisarkistojen teoreettista pohjaa ja yksityisarkistoihin sopivia arvonmääritysteorioita sekä kyseenalaistetaan alkuperäperiaate yksityisarkistojen tapauksessa. Alaluvuissa 4.3.–4.5 aiheena ovat digitaaliset yksityisarkistot, yksityisarkistoihin liittyvä korkeakouluopetus ja erilaiset lähestymistavat yksityisarkistoihin.

Otteeni on narratiivinen eli kuvailen artikkeleissa esiin tulleita aiheita.

4.1 Yksityisarkistojen erityispiirteet

Yksityisarkistoilla on rooli yksilön elämän todistamisessa, ja samalla ne ovat osa yhteiskunnan kollektiivista muistia ja kulttuurista identiteettiä. Yksilötasolla asiakirjojen tallentaminen on tapa todistaa ja muistaa yksilön olemassaoloa, aktiviteetteja, kokemuksia, suhteita, identiteettiä ja paikkaa maailmassa. Asiakirjojen kyky todistaa elämää

riippuu siitä, kuinka systemaattisesti niitä luodaan, tallennetaan ja säilytetään. Arkistohoitajien tehtävänä on tunnistaa koko yhteiskunnalle arvokkaat yksityisarkistot ja huolehtia niiden liittamisestä yhteiskunnan kollektiiviseen arkistoon, jotta niistä tulee osa yhteiskunnan muistia, tietämystä ja kulttuurista identiteettiä. (McKemmish 1996, 28–29.) Tässä prosessissa yksilön elämän todistamisesta tulee loppujen lopuksi meidän kaikkien elämän todistamista (*”evidence of me’ into evidence of us”*) (McKemmish 1996, 38). Henkilökohtaisten asiakirjojen perusteella voidaan analysoida sosiaalisesti määrättyjä rooleja, niihin liittyviä aktiviteetteja sekä suhteita muihin ihmisiin ja yhteiskuntaan, jotka kaikki pitävät sisällään sosiaalisesti ehdollistuneita tapoja käyttäytyä ja olla vuorovaikutuksessa. Tällä on myös vaikutusta tapaan, jolla arkistonmuodostaja dokumentoi elämäänsä asiakirjojen muodossa (McKemmish 1996, 30.)

Todistusvoimaisuutensa lisäksi asiakirjat voivat ilmaista arkistonmuodostajan luonnetta. Niissä on pilkahduksia sekä arkistonmuodostajan sisimmästä että sen ulkoisia manifestaatioita julkisissa toimissa, mikä erottaa yksityisarkistot viranomaisten ja organisaatioiden arkistoista. Yksityisarkistot tallentavat yksilön aktiviteetteja, mutta samalla niihin tallentuu myös yksilön henkilökohtaiset ja omalaatuiset piirteet heidän toimintansa ja kommenttinsa yhteydessä. (Hobbs 2001, 126–127.) Yksityisarkistot saattavat pitää sisällään esimerkiksi mielipiteitä, ennakoluuloja ja tunnepitoisia reaktioita, ja näin ne kuvaavat arkistonmuodostajan kehittyvää personaalisuutta työn ja toimien lisäksi (Hobbs 2001, 128). Niihin voi liittyä myös fiktion, itsepetoksen, itseprojektion, liioittelun, itsen muistamisen, romantisoinnin ja rationalisoinnin аспектеja (Hobbs 2001, 129, 131, 133). Yksityisarkistot eivät siis tallenna vain virallisia toimia ja aktiviteetteja, vaan myös arkistonmuodostajan henkilökohtaista elämää ja suhteita.

Yksityisarkistot eivät noudata muiden arkistojen virallisuutta ja systemaattista järjestystä. Lisäksi niihin liittyy intiimiyttä, mikä ei ole läsnä virallisissa ja yritysmuotoisissa asiakirjahallintajärjestelmissä. Intiimiyys ei näy vain sisällössä ja asiakirjojen järjestyksessä, vaan se liittyy myös arkistohoitajan vuorovaikutukseen arkistonmuodostajan tai arkiston luovuttajan kanssa luovutuksen, arvonmäärityksen ja käsittelyn aikana. (Hobbs 2001, 127.) Yksityisarkistot eivät kerro ainoastaan siitä, miten arkistonmuodostaja sopii yhteiskuntaan, vaan siitä miten ihmiset saattavat työskennellä yksin ja luoda maailman kuvaansa eristäytyneenä muista ihmisistä. Esimerkiksi kirjeen tai käsikirjoituksen kirjoittamisen konteksti on yksilön pään tai mielikuvituksen sisällä. Yksityisarkistojen tapauksessa asiakirjojen luomiskonteksti on siis usein arkistonmuodostaja itsessään ja

itseksensä. (Hobbs 2001, 129–130.) Yksityisarkistot eivät dokumentoi ainoastaan yksilön julkisia ja virallisia rooleja ja suhteita muihin ihmisiin, vaan yksilön suhdetta itseensä sekä johdonmukaisuuden ja tarkoituksen etsimistä elämässä, joka on usein kaoottinen ja idiosynkraattinen. Tiettyjä näkökantoja, suhteita ja aktiviteetteja korostetaan, suodataan, vaimennetaan tai syrjäytetään osana ihmispsykeen vaatimaa merkityksellisestä kertomusta itsestä. (Hobbs 2001, 132.)

Yksityisarkistoissa ilmenevä arkistonmuodostajan luonne on kuitenkin myös kyseenalaistettu. Arkistonmuodostaja vaikuttaa arkistomateriaaliin, mutta tämä ei tarkoita, että arkistonmuodostajan persoonallisuutta voi ymmärtää lukemalla asiakirjoja. Personaallisuus ei välttämättä ole pääteltävissä. (Douglas 2013, 17.) Arkistonmuodostajan minuus on tulkinnanvarainen, sillä se ilmenee eri tavalla eri tilanteissa. Itsen esittämisellä esimerkiksi ystäville, kollegoille ja arkistonhoitajille on vaikutusta arkistoon. (Douglas & MacNeil 2009, 39.) On myös mahdollista, että arkistonmuodostaja saattaa tietoisena asiakirjojen päätyemisestä arkistoinstituutioon kohdella arkistoaan eri lailla, kuin hän muuten sitä kohtelisi tai poistaa sieltä liian henkilökohtaisena pitämiään asiakirjoja. On myös otettava huomioon muiden arkistoon käsiksi pääsevien henkilöiden vaikutus arkistojen sisältöön ja järjestykseen. Lisäksi arkistonhoitajan puutteellinen näkemys arkistonmuodostajan elämästä saattaa johtaa siihen, että myös arkistonhoitaja on luovana osapuolena arkiston järjestyksen määrittelemisessä (Douglas 2013, 20–23.) Yksityisarkistot ovat siis enemmänkin sosiaalisia ja yhteistyössä luotuja aineistoja. Tarkastelemalla arkistoja näin niistä voidaan erottaa jatkuvia keskusteluja arkistonmuodostajan ja hänen erilaisten minuuksien välillä, arkistonmuodostajan ja muiden arkistossa osana olevien välillä, arkistonmuodostajan ja arkistonhoitajan välillä sekä arkistonmuodostajan ja jokaisen arkistomateriaalia lukevan välillä. (Douglas & MacNeil 2009, 39.)

Arkistoja voi ajatella yksityisen tai henkilökohtaisen käsitteen kautta myös sen perusteella, että miten ne koetaan tai millainen suhde asiakirjalla on sen ihmisen kanssa, joka on vuorovaikutuksessa asiakirjan kanssa, oli asiakirja osa yksityisarkistoa tai viranomaisen arkistoa. Asiakirja voi tuntua henkilökohtaiselta tai yksityiseltä, vaikkei sitä oltaisi kategorisoitu yksityiseksi. Esimerkiksi lääkärintodistuksella, ruumiinavauspöytäkirjalla tai asiakirjalla omasta tai perheenjäsenen institutionaalisesta hoidosta on henkilökohtainen ulottuvuus niiden virallisuudesta huolimatta. (Douglas & Mills 2018, 258.) Se koetaanko asiakirja henkilökohtaisena tai yksityisenä ei siis riipu siitä kuka on asiakirjan luonut tai kuka sitä säilyttää, vaan sen perusteella, että kuka on vuorovaikutuk-

sessä asiakirjan kanssa (Ketelaar 2001, 137.) Virallisen asiakirjan kanssa vuorovaikutuksessa oleminen henkilökohtaisista syistä tekee henkilökohtaisen suhteen yksilön ja asiakirjan välillä näkyväksi (Douglas & Mills 2018, 262.)

Kaikki arkistoteoreetikot eivät pidä yksityisarkistojen ja viranomaisten arkistojen erottamista toisistaan tärkeänä tai merkityksellisenä, vaan kyseenalaistavat vastakkainasettelun niiden välillä. McKemmish & Piggott (2013) ovat esittäneet arkiston käsitteen laajaa määrittelyä, joka sopii etenkin asiakirjan elinkaaren jatkumomalliin. Heidän mukaansa arkistot pitävät sisällään kaikenlaiset asiakirjojen muodot, genret ja välineet, jotka liittyvät arkistonmuodostajaan, riippumatta siihen mihin ne on tallennettu (yksilön oma tai yrityksen asiakirjahallintojärjestelmä), miten ne on tallennettu tai esitetty (muistoto, oraalisesti välitetty tieto tai esitys) tai miten niitä säilytetään (käsikirjoituskokoelma, arkisto- tai muu kulttuuri-instituutio, yhteisön arkisto tai digitaaliset säilytystilat). (McKemmish & Piggott 2013, 113.)

Perinteinen arkistoteoria erottaa toisistaan valtionhallinnon ja yksityisen (*government/private*), yritysmaailman ja henkilökohtaisen (*corporate/personal*), arkistot ja asiakirjat (*archives/records*) ja oraalisen ja kirjallisen kulttuurin (*orality/literacy*), mutta tällainen kahtia jaottelu jättää ulkopuolelleen muun muassa asiakirjoja, jotka on välitetty tarinoiden, tanssin, esityksen ja rituaalien välityksellä. Kahtia jaottelu suosii kirjoitettua kulttuuria esimerkiksi alkuperäiskansojen oraalisen kulttuurin kustannuksella. (McKemmish & Piggott 2013, 113, 130.) Se jättää myös huomiotta sen, että yksilöt ovat vastuussa asiakirjoista myös organisaatioissa. Asiakirjahallintoa pidetään persoonattomana, ja asiakirjojen syntyä tässä ympäristössä johdonmukaisena ja rutiininomaisena, mutta organisaation psykologian, arvojen ja kulttuurien vaikutuksia ei huomioida keskustelussa (McKemmish & Piggott 2013, 128). Joskus myös organisaatioiden arkistot, etenkin perheyriyksissä, saattavat pitää sisällään omistajaperheen henkilökohtaista arkistomateriaalia. Liiketoimintaa on tehty omalla nimellä tai perheen nimellä, ja asiakirjahallinnassa ei olla erotettu henkilökohtaista kirjeenvaihtoa liiketoiminnan asiakirjoista. Tällaisissa tapauksissa liikearkistot pitävät sisällään omistajien henkilökohtaisia asiakirjoja sekä mahdollisesti myös työntekijöiden henkilökohtaisia asiakirjoja. Yksityisarkistojen ja yritysten arkistojen tarkastelu erillisinä arkistotyyppeinä ei siis ole aina toimiva ratkaisu. (Barrett 2013, 78.) Arkistotieteessä ei olla kehitetty monialaisia viitekehyksiä, jotka sopisivat asiakirjojen arvonmäärittelyyn, kuvailuun ja hakuun riippumatta siitä missä niitä säilytetään tai hallinnoidaan. McKemmish & Piggott (2013) pitä-

vät syynä tähän vastakkainasettelua erilaisten arkistojen välillä. (McKemmish & Piggott 2013, 130.)

Douglas ja Mills (2018, 258) ovat kuitenkin huomauttaneet, että vaikka vastakkainasettelu erilaisten arkistojen välillä on kyseenalaistettu, sekä arkistokirjallisuus että arkistokoulutus yhä edelleen pitävät viranomaisten ja organisaatioiden arkistoja normina ja yksityisiä arkistoja poikkeuksina.

4.2 Yksityisarkistot ja arkistoteoria

Teoriatausta koostuu usein useista eri näkökulmista, jotka ovat enemmän tai vähemmän tunnettujen tutkijoiden esittämiä malleja, jäsennyksiä, hahmotelmia ja ideoita. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Arkistoteorialla tai arkistotieteellä on perinteisesti viitattu asiakirjahallinnan tutkimukseen, mikä on ollut enimmäkseen alan ammattilaisten omaa systematisoitua ajattelua. Vasta viime vuosikymmeninä tutkimus on irtaantunut ammattiyhteisöstä ja noussut akateemiseksi tutkimusalueeksi. (Henttonen 2015, 9.)

Arkistoteoria on kehittynyt jatkuvasti erilaisten asiakirjojen, asiakirjojen käytön, organisaatioiden, asiakirjahallintajärjestelmien ja yhteiskunnan muutosten mukana. Arkistoihin liittyvät ideat, jotka ovat syntyneet tiettyssä ajassa ja paikassa heijastavat usein näitä ulkoisia tekijöitä. (Cook 1997, 19–20.) Arkistoteoria ja arkistokäytännöt syntyvät aina myös kulttuurin kontekstissa. Kulttuurin arvot vaikuttavat arkistoihin ja siihen, miten se arvostaa erilaisia tietotyyppejä. Nämä arvot siirtyvät arkistonhoitajalle sekä implisiittisesti että eksplisiittisesti. (Ridener 2009, 153.)

Moni yksityisarkistojen tutkija on huomauttanut, että yksityisarkistot on sivuutettu arkistotieteen sisällä, sillä arkistotiede on keskittynyt pääasiassa viranomaisten ja organisaatioiden asiakirjoihin (Hobbs 2001; Douglas & Mills 2018). Yksityisarkistojen teoreettista pohjaa on kuitenkin pyritty hahmottamaan perinteisten arkistoteoreetikkojen määritelmien pohjalta, erilaisia arvonmääritysmalleja on arvioitu yksityisarkistoja silmällä pitäen ja alkuperäperiaatteen relevanssista yksityisarkistoille on keskusteltu.

4.2.1 Yksityisarkistojen teoreettinen pohja

Sir Hilary Jenkinson ja T.R. Schellenberg ovat klassisen arkistoteorian vaikutusvaltaisia ajattelijoita, jotka ovat osaltaan olleet luomassa ja hahmottelemassa arkistoteoriaa. Mo-

lemmat teoreetikot jättivät yksityisarkistot arkistomääritelmän ulkopuolelle pyrkiessään määrittelemään mitä 'todelliset' arkistot ovat ja ottivat tässä prosessissa huomioon pääasiassa vain viranomaisten arkistot.

Brittiläisen arkistonhoitajan Sir Hilary Jenkinsonin vuonna 1922 julkaisema ”A Manual of Archive Administration” on yksi ensimmäisistä kattavista arkistoteorian käsikirjoista, joka erottaa teorian ja käytännön sekä antaa suosituksia arkistojen teoreettisista lähestymistavoista. Jenkinsonin tehtävänä oli saada säilytettyä Iso-Britannian ensimmäisessä maailmansodassa kertyneet sota-asiakirjat. Haastetta aiheutti asiakirjojen määrän kasvu, aika- ja budjettivaatimukset sekä asiakirjojen vaihteleva luonne sota-ajan tilapäisten sotilaallisten ja hallinnollisten kokoonpanojen seurauksena. Aiemmat teoreettiset orientaatiot, jotka keskittyivät hitaasti kertyvien aineistojen järjestämiseen ja kuvaukseen, eivät olleet tarpeeksi sen ajan hallinnon ja historian arkistotarpeisiin. (Ridener 2009, 49–51.)

Jenkinson piti tärkeänä objektiivisuutta, passiivisuutta ja asiakirjojen katkeamatonta valvontaa. Objektiivisuus oli tärkeää, jotta historiasta saataisiin säilytettyä mahdollisimman tarkka kuva. Jenkinson esimerkiksi ohjeisti välttämään arvonnäilytykseen liittyviä päätöksiä, sillä hänen mielestään siihen liittyvä asiakirjojen hävittäminen vaaransi arkiston eheyden. (Ridener 2009, 146–147.) Passiivisuus taas takasi, että historiallinen objektiivisuus säilyisi. Jos asiakirjoja luotaisiin itsetietoisesti tulevaisuuden tarpeita varten, objektiivisuus vaarantuisi. (Ridener 2009, 54–55). Asiakirjojen katkeamaton, kontrolloitu ja virallinen valvonta taas varmistaisi Jenkinsonin mukaan niissä olevan tiedon aitouden. Se myös suojaisi asiakirjoja väärennöksiltä ja muilta väärinkäytöiltä. (Jenkinson 1937, 10–11, Ridener 2009, 58.)

Amerikkalainen Theodore Roosevelt Schellenberg oli Jenkinsonin haastaja. Schellenbergin ajalle oli ominaista valtionhallinnon asiakirjojen määrän ennen näkemätön kasvu valtion roolin kasvun, tieteen ja teknologian kehittymisen ja uudenlaisten asiakirjojen myötä New Dealin, toisen maailmansodan ja kylmän sodan aikana. Tämän lisäksi hänen teoriasa syntyi aikana, jolloin valtionarkistolle esitettiin uusia tutkimuksellisia vaatimuksia, mikä laajensi arkistojen merkitystä pitämään sisällään myös mielenkiinnollisen ja tutkimuksellisen arvon (Ridener 2009, 70–72). Schellenberg julkaisi teoksen ”Modern Archives: Principles and Techniques” vuonna 1957. Schellenbergin oli huomioitava omassa teoriassaan arvonnäilytykset ja sen metodologiat, jotta arkistoihin talteen otetta-

vien asiakirjojen määrä saataisiin vähenemään. (Ridener 2009, 70.) Subjektiivisuus oli Schellenbergille työkalu, jonka avulla vähentää suuria aineistomääriä eikä arkistot vaarantava loukku, kuten Jenkinson pelkäsi. Schellenbergin teoriassa taloudellisuus ja tehokkuus korvasivat Jenkinsonin aitouden ja objektiivisuuden. (Ridener 2009, 92.)

Fisher (2009) on vertaillut Jenkinsonin ja Schellenbergin ajatuksia ja pyrkinyt määrittelemään mitä ne kertovat yksityisarkistoista. Hän on näin pyrkinyt näin luomaan pohjaa yksityisarkistojen teorialle. Jenkinson ja Schellenberg vetivät rajan viranomaisten arkistojen ja yksityisarkistojen väliin pohtiessaan mitä arkistot ovat ja eivät ole, mutta Fisherin mukaan he samalla määrittivät yksityisarkistojen teoreettiset piirteet. Hän myös huomauttaa, että yksityisarkistojen erottaminen viranomaisten arkistoista oli tarpeellista yhtenäisen arkistoteorian luomisessa, sillä yksityisarkistojen huomioiminen olisi hankaloittanut tätä tehtävää. Samalla Jenkinson ja Schellenberg kuitenkin sanovat paljon yksityisarkistoista kieltäessään niiden arkistotatuksen. (Fisher 2009, 18–20.)

Asiakirjat, jotka ovat syntyneet henkilön virallisen tehtävän tai liiketoiminnan ulkopuolella eivät Jenkinsonin ajattelun mukaan ole aitoja arkistoja. Henkilökohtaisen vaikutus vaarantaa asiakirjan puolueettomuuden, ja asiakirjojen siirto muualle arkistonmuodostajan luota taas rikkoo omistajuuden ketjun ja vaarantaa niiden aitouden. (Fisher 2008, 8–9.) Jenkinson määritteli virallisen tehtävän hoitamisen tai liiketoiminnan lisäksi neljä ehtoa, jotka yksityisten asiakirjojen tuli täyttää, jotta niitä voitaisiin pitää aitoina ja puolueettomina asiakirjoina: asiakirjat vastaanottavan tahon toiminnan tuli olla jatkuvaa, asiakirjat tuli vastaanottaa suoraan niiden omistajalta, omistajan jälkeläiseltä tai viralliselta edustajalta, vastaanottavan tahon tuli hyväksyä arkistotoimen normaalit säännöt, jotka on tarkoitettu arkistojen luonteen säilyttämiseen ja sen tuli ottaa vastaan koko arkisto eikä valita sieltä vain mieluisia asiakirjoja. Kaksi ensimmäistä ehtoa ovat ongelmattomia yksityisarkistojen kannalta, mutta etenkin viimeisin ehto voi aiheuttaa haasteita, sillä arkistomateriaalin hankkimisen yhteydessä sen vastaanottava taho saattaa karsia aineistoa. Tämä kuitenkin Jenkinsonin mukaan vaikuttaa arkiston laatuun, sillä hänen mielestään se tuhoaa asiakirjojen kontekstia ja vaikeuttaa niiden merkityksen ymmärtämistä. Jenkinsonin mukaan aitoja arkistoja ainoastaan säilytetään, niitä ei hankita. (Fisher, 2009, 9–10.)

Myös Schellenberg teki eron viranomaisten arkistojen ja yksityisarkistojen välillä. Arkistotatukselle oli kaksi ehtoa: 1) asiakirjojen piti olla syntynyt hallinnollisen, laillisen

tai liiketoiminnallisen toiminnan tuloksena ja 2) asiakirjoja ei säilytetty pelkästään niiden syntymisen ja kerääntymisen vuoksi. Ensimmäinen elementti jättää ulkopuolelleen yksityishenkilöiden ja sukujen yksityiset arkistot. Schellenbergin mukaan arkistot syntyvät säännönmukaisen toiminnan myötä ja systemaattisesti, toisin kuin yksityisarkistot, jotka syntyvät spontaanisti. Hänen mielestä yksityisarkistot kuuluvat kirjastojen vastuualueeseen, sillä hän näki kirjastot keräävinä toimijoina, jotka saivat kokoelmia ostopien- ja lahjoitusten kautta ja arkistot vastaanottavina toimijoina, jotka saavat aineistoja siirtojen ja talletusten kautta. (Fisher, 2009, 12–14.)

Kolme erilaista yksityisarkistojen ominaispiirrettä nousevat esiin Fisherin analyysissä, jossa hän vertailee Jenkisonin ja Schellenbergin ajatuksia siitä mitä he pitivät aitoina arkistoina (2009, 18–19):

1) *Luomiskonteksti (Creation)*. Henkilöt, suvut ja epäviralliset ryhmät luovat arkistot epävirallisella, satunnaisella ja spontaanilla tavalla. Ero viranomaisten ja yksityisarkistojen välillä kuitenkin pienenee mitä lähemmäksi mennään virallisissa tehtävissä toimivien henkilöiden tai yritysten yksityisiä arkistoja.

2) *Haltuunotto tai hankinta (Custody or acquisition)*. Yksityisarkistojen siirrossa arkistointituuttiin tapahtuu omistajuuden muutos. Viranomaisten arkistoja siirretään, mutta yksityiset arkistot hankitaan tai kerätään.

3) *Hankkimisen motiivi (Motive for acquisition)*. Arkistot hankkivat yksityisarkistoja ensisijaisesti niiden informaatioarvon ja hyödyllisyyden vuoksi. Hyötyä voi olla esimerkiksi asiakaskunnalle, tutkimukselle tai rahoittajille. (Fisher 2009, 18–19.)

Fisher (2009, 18–19) siis esittää yksityisarkistojen teoreettisen pohjan syntyvän tällaisen negatiivisen tilan kautta, jossa arkistoteoreetikkojen määritelmät aidoista arkistoista jättävät yksityisarkistot ulkopuolelle, mutta samalla analysoimalla näitä määritelmiä voidaan hahmottaa yksityisarkistojen ominaispiirteitä.

4.2.2 Yksityisarkistot ja arvonmääritysteoriat

Myös arvonmäärityksen teoreettisia malleja on pohdittu yksityisarkistojen näkökulmasta. Samalla lailla, kun perinteinen arkistoteoria alun perin jätti yksityisarkistot ulkopuolelle teorian muodostamisessa ja keskittyi viranomaisten arkistoihin, niin myös arvonmääritysteoriat ovat jättäneet yksityisarkistot pitkälti huomiotta. Yksityisarkistojen ar-

vonmääritykseen liittyvä kirjallisuus on pääasiassa keskittynyt määrittelemään yksityisarkistojen arvon kahdella tapaa: miten hyvin arkistot palvelevat käyttäjien tutkimusintressejä ja miten arkistot sopivat arkistoinstituution kokoelmapolitiikkaan. Teoreettisia kysymyksiä arvonnäärityksen taustalla ei juurikaan käsitellä. (Pollard 2001, 140–141.)

Pollard (2001) nostaa esiin Hans Boomsin, Terry Cookin ja Helen Samuelsin ajatukset esimerkeiksi siihen miten yksityisarkistojen arvonnääritystä voisi lähestyä. Hans Booms esitti tavan arvioida valtionhallinnon asiakirjoja yhteiskuntakeskeisellä lähestymistavalla eli asiakirjojen arvo johdetaan yhteiskunnan tärkeinä pitämistä arvoista eikä mahdollisten tutkijoiden tai tämän hetkisten hallinnon virkamiesten arvoista (Booms 1987, 104; Pollard 2001, 147).

Terry Cookin ja Helen Samuelsin teoriat ovat saaneet inspiraationsa Boomin ajatuksista. Cookin *microappraisal*-teoria keskittyy asiakirjojen yhteiskunnalliseen kontekstiin. Hänen mukaansa asiakirjojen ja niiden syntyyn liittyvien prosessien tulisi olla arkistohoitajien pääasiallinen kiinnostuksenkohde eikä itse asiakirja. Asiakirjoja tulisi tulkita sen pohjalta, että mitä ne kertovat yksilön ja valtion suhteesta, tai yksilön ja instituution suhteesta, eikä niinkään sen pohjalta, että mitä asiakirjat pitävät sisällään. (Cook 1997, 31; Pollard 2001, 147–148.)

Samuelsin dokumentaatioteoria taas perustuu ajatukseen siitä, että asiakirjat heijastavat yhteiskuntaa, joka on luonut ne. Dokumentaatiostrategian tarkoitus on dokumentoida yhteiskunnan keskeisiä teemoja, ongelmia ja funktioita ja tehdä se yhteistyössä eri arkistoinstituutioiden ja erilaisten arkistomateriaalien kanssa, sillä ne kaikki luovat laajaa ymmärrystä dokumentaatiomuotojen välisissä suhteissa. (Pollard 2001, 148; Samuelson 1986, 111.)

4.2.3 Yksityisarkistot ja alkuperäperiaate

Perinteisesti alkuperäperiaatteen on ymmärretty olevan viimeinen järjestys, johon asiakirjat jäävät sen jälkeen, kun niiden hyödyllisyys on päättynyt niitä aktiivisesti käyttäneelle hallinnolliselle elimelle (Horsman 1994, tässä Douglas 2013, 15.) Perinteisessä arkistoteoriassa alkuperäisen järjestyksen nähdään heijastavan asiakirjojen järjestyksen ja arkistonmuodostajan sisimmän yhteyttä. On kuitenkin huomattu, että asiakirjoilla saattaa olla monta erilaista järjestystä niiden aktiivisen elinajan aikana sekä myöhemmin arkistoista huolehtivien ihmisten käsissä. Aiemmin viimeinen järjestys saattoi olla ainut,

jolla oli merkitystä, mutta nyt erilaisten järjestysten merkitystä ja kontekstia on alettu pohtia. Viimeisen järjestyksen nimeäminen 'alkuperäiseksi' saattaa siis olla satunnaista eikä loogisesti voida päätellä minkään järjestyksen olevan 'alkuperäinen'. (Douglas 2013, 15–16, 19.) Voi pohtia esimerkiksi onko alkuperäinen järjestys se fyysinen järjestys, johon asiakirjat asettuvat ajan myötä vai looginen järjestys, joka vastaa kuvaa siitä, miten asiakirjojen synty tapahtuu. Jos alkuperäinen järjestys on fyysinen, kuten se perinteisesti ymmärretään, onko se viimeinen järjestys, jossa asiakirjat olivat arkistonmuodostajan hallussa vai järjestys, jossa arkistonhoitajat ne vastaanottavat? (Douglas 2013, 10.)

Douglas (2013) haastatteli tutkimuksessaan 13 kanadalaista arkistonhoitajaa, jotka ovat olleet osallisena kirjailijoiden yksityisarkistojen järjestämisessä. Tutkimuksessaan hän pyrki selvittämään, että miten arkistonhoitajat ymmärsivät arkistojen alkuperäisen järjestyksen eli oliko se fyysinen vai looginen, ja jos se oli fyysinen, mikä alkuperäisistä järjestyksistä koettiin oikeaksi. Lisäksi häntä kiinnosti mitä alkuperäisen järjestyksen noudattamisessa koetaan saavan talteen. Hän tunnisti haastattelujen litteroinnissa erilaisia järjestyksiä, jotka kuvattiin jollain tapaa "alkuperäiseksi". Alkuperäiseksi järjestykseksi tunnistettiin esimerkiksi kotitoimistojen arkistointikaapit, työhuoneiden tuoleilla ja lattioilla olevat asiakirjapinot, pakattujen ja lähetettyjen asiakirjojen järjestys, arkistonmuodostajan kuoleman jälkeen arkistoa hoitaneiden ihmisten muodostama järjestys, järjestys, jonka *uskottiin* olevan arkistonmuodostajan alkuperäinen järjestys, alkuperäinen *epäjärjestys* sekä erilaiset arkiston järjestykset ja epäjärjestykset, jotka menivät osittain päällekkäin. (Douglas 2013, 9–10.)

Douglasin mukaan useat kirjailijoiden arkistot noudattavat loogista järjestystä ja ne ovat järjestetty esimerkiksi asiakirjatyypin tai arkistonmuodostajan tehtävien mukaan. Kuitenkin harva arkistonmuodostaja uskoi tällaisen järjestyksen noudattavan arkistonmuodostajan alkuperäistä järjestystä. Tällaisen järjestyksen uskottiin enemmänkin edustavan arkistonhoitajan arviota siitä, mikä alkuperäinen järjestys on saattanut olla. Douglasin mukaan tällaisissa tapauksissa arkistonhoitajat käyttävät alkuperäistä järjestystä viitekehyksenä, kuten Jennifer Meehan (2010) on esittänyt. Viitekehyksessä asiakirjojen sarjat määritellään päättelämällä ja kuvittelemalla asiakirjojen ja arkistonmuodostajan toimien välisiä suhteita asiakirjojen sisäisen järjestyksen ja arkistonmuodostajan ulkoisten toimien perusteella. Jos arkisto saapuu arkistoinstituutioon ja vastaa sitä, mitä arkistonhoitaja pitää arkiston alkuperäisenä järjestyksenä, se säilytetään sellaisenaan. Jos taas arkis-

to ei vastaa arkistonhoitajan kuvaa alkuperäisestä järjestyksestä, arkisto uudelleenjärjestetään. Douglas tunnisti haastattelujen perusteella myös järjestyksen, mitä hän kutsuu alkuperäiseksi luovaksi järjestykseksi. Tällaisessa tapauksessa loogisen järjestyksen sijaan arkistonhoitaja pyrkii järjestämään ja kuvailemaan arkiston niin, että se vastaa arkistonmuodostajan luovaa prosessia. Monissa tapauksissa arkistonhoitajat kuitenkin vastaanottivat arkistot esimerkiksi kirstuissa, muovipusseissa tai pakattuina laatikoihin, ilman minkäänlaista selvää järjestystä tai selvästi poiketen alkuperäisen luovan prosessin järjestyksestä. (Douglas 2013, 11–12.)

Jotkut arkistonhoitajat pitivät arkiston alkuperäistä fyysistä järjestystä tärkeänä. He pitivät sitä järjestystä, jossa he näkivät arkiston ensimmäistä kertaa sinä järjestyksenä, joka vastaa eniten alkuperäistä järjestystä. Jossain tapauksessa se oli järjestys, johon arkisto oltiin pakattu ja lähetetty arkistoinstituutioon, joskus taas arkistonhoitajilla oli pääsy arkistonmuodostajan työtilaan sekä työtilan hyllyillä, pöydillä, arkistokaapeissa ja lattialla oleviin asiakirjoihin. Fyysisen järjestyksen nähtiin kertovan arkistonmuodostajan tavasta elää ja tehdä töitä, mikä tulisi säilyttää sellaisenaan. Joskus tällaisen alkuperäisen järjestyksen päälle sijoitettiin arkistollinen järjestys, tarkoittaen sitä, että alkuperäinen järjestys säilytetään ja siitä tehdään inventaariolista sellaisenaan sekä lisäksi erillinen lista, jossa selitetään mistä mikäkin asiakirja löytyy. Tällöin arkistoaineisto on lisätty sekä fyysisen että loogisen järjestyksen mukaisesti. (Douglas 2013, 14.) Haastattelujen perusteella moni arkistonhoitaja liikkui näiden kahden erilaisen järjestyksen välillä eikä niitä nähty toisilleen vastakkaisina. Kuitenkin fyysiseen järjestykseen viitattiin usein 'alkuperäisenä järjestyksenä', vaikka arkistonhoitaja olisi pitänyt loogista järjestystä enemmän arkistonmuodostajan alkuperäisen prosessin kaltaisena. Kuitenkin alkuperäiseen fyysiseen järjestykseen liittyi haastavuutta, sillä järjestyksiä on useita erilaisia, esimerkiksi järjestettynä siirtoa varten, työtila arvonmäärityksen yhteydessä, kasa pape-reita pakattuina laatikoihin ja pusseihin ilman selvää järjestystä ja pakattuna muiden kuin arkistonmuodostajan tekemään järjestykseen. (Douglas 2013, 15.)

Alkuperäperiaatteen idea on siis kyseenalaistettu yksityisarkistojen kontekstissa, sillä sen ei nähdä olevan yhtenäinen yksityisarkistojen realiteettien suhteen. Se epäonnistuu yksityisarkistojen kontekstualisoinnissa ja rajoittaa niiden järjestämiseen ja kuvailuun liittyvää työtä, sillä se keskittyy systeemeihin ja organisointiin, mikä jättää huomiotta asiakirjojen kerääntymisen ilman organisointia. Alkuperäperiaatteen idea ei myöskään tarjoa opastusta siihen, miten lähestyä arkistoja, joilla ei ole selvää järjestystä, mikä on

normaalia yksityisarkistojen tapauksessa. Se jättää huomiotta sen, miten arkistonmuodostaja luo, käyttää ja säilyttää asiakirjoja ajan kuluessa, miten muut arkistoon käsiksi pääsevät henkilöt käyttävät, säilyttävät ja siirtävät asiakirjoja sekä miten asiakirjoja kohdellaan päätearkistossa. Kaikilla näillä vaiheilla on vaikutusta arkistoon. (Meehan 2010, 31–32.)

Yksityisarkistojen järjestykseen vaikuttavat esimerkiksi se käyttääkö arkistonmuodostaja jotain tiettyä arkistointijärjestelmää, järjesteleekö hän, perheenjäsen tai muu arkistoon käsiksi pääsevä henkilö arkiston uudelleen ennen arkistoinstituutioon luovutusta tai poistavat he sieltä asiakirjoja. Asiakirjat saattavat myös saapua arkistoinstituutioon eri aikoina, mikä myös aiheuttaa hankaluuksia alkuperäisen järjestyksen tulkitsemisessa. Arkistonhoitaja taas saattaa huomioida käyttäjäkeskeisiä ajatuksia yksityisarkistojen tulkitsemisessa ja järjestämisessä, missä ei reflektoidu arkiston ymmärtäminen sen omilla ehdoilla, vaan erilaisten käyttäjäryhmien odotusten ennakkoinnin mukaan, mitkä taas saattavat vaihdella ajan ja paikan mukaan. (Meehan 2010, 32–33.)

Meehanin (2010) ehdottaa alkuperäperiaatteen käyttämistä käsitteellisenä viitekehyksenä, jonka avulla analysoida yksityisarkistoja, oli niissä ilmeistä järjestystä tai ei. Tässä mallissa siis keskitytään enemmän alkuperäisen järjestyksen sisimpään olemukseen eikä niinkään noudattamaan sitä kirjaimellisesti. (Meehan 2010, 34.) Erityiset aspektit mitä kontekstissa tulee ottaa huomioon ovat funktionaalinen konteksti, jossa asiakirjat ovat syntyneet eli se toiminta missä asiakirjat ovat olleet osallisena sekä koko laajempi konteksti. Yksityisarkistojen tapauksessa on myös huomioitava, että asiakirjojen väliset ulkoiset suhteet eivät välttämättä ole merkityksellisiä tai valaise arkistonmuodostajan toimia. Tämän hetkinen ajatus alkuperäisestä järjestyksestä noudattaa alhaalta-ylös lähestymistapaa, jossa asiakirjojen väliset suhteet sekä arkiston proveniensi kertovat kontekstista. Sen sijaan ylhäältä-alas lähestymistapa sellaisten arkistojen tapauksissa, joissa merkityksellistä sisäistä järjestystä ei ole voi avustaa arkistonhoitajia kuvittelemaan mahdollisia suhteita asiakirjojen ja aktiviteettien välillä. Tämä taas ohjaa arkistonhoitajan luomaan sisäisiä suhteita, joihin asiakirjat voi sijoittaa, niin että ne heijastavat niitä tiettyjä aktiviteettejä, joissa asiakirjat ovat syntyneet. (Meehan 2010, 35–36.)

Viitekehyksenä alkuperäisen järjestys on keino ymmärtää yksityisarkistoja niiden koko monimutkaisuudessaan. Se on myös keino luoda ne sisäiset ja ulkoiset suhteet, jotka kontekstualisoivat asiakirjat. Alkuperäisen järjestyksen ymmärtäminen tällä tavoin tar-

koittaa, että arkistonhoitaja ei voi ajatella arkiston järjestämistä työnä, jossa tunnustetaan asiakirjojen väliset merkitykselliset suhteet, vaan prosessina, johon liittyy merkityksellisten suhteiden luomista. Prosessin luovuus ja subjektiivisuus tulisi nähdä mahdollisuutena, ei rajoitteena. Prosessissa on tärkeää ymmärtää arkistonmuodostajan prosessi asiakirjojen luomiselle ja säilyttämiselle, erilaiset luovat ja henkilökohtaiset prosessit, joiden kautta arkistonmuodostaja suoritti aktiviteettejaan sekä miten, missä ja milloin nämä prosessit risteävät keskenään. Nämä prosessit saadaan tunnistettua kyselemällä kysymyksiä, jotka vuorostaan valaisevat asiakirjojen ja arkistonhoitajan toimien suhteita. (Meehan 2010, 37–38.) Prosessissa tunnustetaan sekä fyysiset asiakirjat että niiden taustalla olevat aktiviteetit, jotka pohjalta asiakirjat syntyivät. Tämä auttaa tunnistamaan asiakirjojen yhteydet, mikä valaisee asiakirjojen toiminnallista kontekstia, mikä taas auttaa ymmärtämään arkistonmuodostajan ja muiden arkistoon vaikuttavien henkilöiden aikomuksia ja tekemisiä. (Meehan 2010, 40.)

4.3 Digitaaliset yksityisarkistot

Digitaalisiin yksityisarkistoihin liittyvä keskustelu on ollut vähäistä arkistotieteellisessä keskustelussa. Sähköisten kommunikaatiovälineiden kehityksen myötä 1990-luvulla aihe otettiin esiin muutamassa artikkelissa, mutta ilman suurempaa vastakaikua. Digitaalisten yksityisarkistojen säilytystä on kuitenkin tutkittu erilaisissa projekteissa 2000-luvulla, kuten suomalaisessa Kansallinen digitaalinen kirjasto -projektissa ja brittiläisessä Paradigm-projektissa. Myös henkilökohtaisen tiedonhallinnan tutkimuksen hyödyllisyyttä arkistoalan tutkimukselle on pohdittu.

Perinteinen arkistotiede on suuntautunut paperisiin asiakirjoihin, mutta 1990-luvulla katse siirrettiin digitaalisiin asiakirjoihin ja niiden tallentamiseen liittyviin haasteisiin. Alkujaan keskustelut liittyivät pääasiassa kuitenkin vain organisaatioiden asiakirjoihin, mutta viestintävälineiden muutokset tarjosivat kuitenkin myös uusia tapoja dokumentoida yksityishenkilöiden elämää, joten myös yksityisarkistojen kanssa tekemisissä olevat arkistonhoitajat kiinnostuivat aiheesta. (Hyry & Onuf 1997, 37–38.) Keskustelut heijastavat omaa aikaansa eli pääpaino keskusteluissa on sähköpostissa ja kotisivuissa, jotka olivat 1990-luvulla uusia kommunikaation ja itseilmaisun muotoja.

Ensimmäiset digitaaliseen arkistomateriaaliin liittyvät keskustelut koskivat muutosten vaikutuksia yhteiskuntaan ja tallentamiseen liittyviä strategioita. Digitalisoitumisen

tuomiksi eduiksi laskettiin esimerkiksi sähköpostin parempi tapa tarjota tietoa viestin kontekstista verrattuna puhelinkeskusteluihin ja postiin, sen tapa tallentaa myös lähetyksestä viestistä kopio ja siinä selkeämmin näkyvä arkistonmuodostajan tapa organisoida tietoa. (Hyry & Onuf 1997, 38–39.) Digitaalisten aineistojen tuomiksi haasteiksi tunnistettiin sähköpostin ja tekstinkäsittelyohjelmien valtavirtaistumisen vaikutus siihen, miten käytämme ja säilytämme tietoa sekä tekstien ei-staattinen luonne, niiden luominen eri muodoissa ja asiakirjojen aiempien versioiden häviäminen muokkausten myötä. Tällöin on vaarana, että arkistonhoitajille jää käsiin vain viimeinen mahdollinen versio tekstistä, mikä vuorostaan häivyttää historiallista kontekstia ja prosesseja. Myös yksityisyyden suoja, kysymykset omistajuudesta ja digitaalisen viestin muodon epäpersoonallisuus nähtiin haasteina. (Hyry & Onuf 1997, 39–41.)

Ehdotettuja strategioita yksityisarkistojen säilymisen takaamiseksi digitaalisella aikakaudella oli muun muassa hyvin suunnitellut arkistojärjestelmät, asiakirjojen migraatio uusille *software*- ja *hardware*-alustoille ammattitaidolla ja ennakoivalla asenteella sekä arkistonhoitajien proaktiivinen asenne (Cunningham 1999, 59.) Strategioiksi ehdotettiin myös ajoittaisia paperisia tulosteita ja elektronisten aineistojen säästämistä, ihmisten kouluttamista henkilökohtaisten digitaalisten asiakirjojen säilyttämisen suhteen sekä tutkimusta ja keskustelua arkistonhoitajien keskuudessa uuden teknologian tuomista muutoksista. Myös teknologinen koulutus ja teknologian tuomien yhteiskunnallisten seurausten tutkiminen, jotta arkistonhoitajat eivät päätyisi tekemään huonoja arvonmäärittäjäpäätöksiä nähtiin tärkeänä. (Hyry & Onuf 1997, 43.)

Nykyiset, 2000-luvun yksityisarkistot ovat hybridiarkistoja eli ne pitävät sisällään sekä analogisia että digitaalisia aineistoja eri muodoissaan, kuten teksteinä, äänitiedostoina ja valokuvina. Digitaalisiin aineistoihin liittyy erilaisia ongelmia, kuten tiedon lukemisen haaste eri aikoina valmistetuilla tietokoneilla ja tietokoneohjelmilla tallennetuille tiedostoille. Aineistot saattavat olla myös tallennettuna erilaisille alustoille, kuten USB-tikuille ja CD-levyille tai tallennettuna sosiaalisen median sivustoille. Aineistoa on paljon ja sitä on erilaisissa muodoissa. Lisäksi tiedon hakeminen saattaa olla vaikeaa. Monesti digitaaliset aineistot ovat vanhentuneita, kun ne saapuvat arkistoinstituutioon, ja ovat lukukelvottomia ilman asianmukaisia laitteita ja mahdollisuuksia konversioon. Aineistot myös jätetään usein kerääntymään ilman tarkempaa kuraatiota ja metadata-tietoja. Edelleenkin resurssit, asiantuntijuus, teknologinen tieto, standardoidut tallennusformaatit ja keskitetyt menetelmät ovat avainasemassa, jotta luettavissa ja haettavissa

sa olevien digitaalisten yksityisarkistojen pitkäaikaissäilytys saadaan taattua. (Korhonen 2013, 85–86.)

Seuraavia toimia on ehdotettu pitkäaikaissäilytyksen onnistumiseksi: proaktiivinen vuorovaikutus, arkistodiplomatia ja tekniset ratkaisut yksityisarkistoille. Proaktiivinen vuorovaikutus arkistonmuodostajan ja arkistonhoitajan välillä mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, mahdollisesti jo ennen asiakirjojen luomista, on tärkeää, sillä digitaalisten asiakirjojen hallinnointi jälkeinpäin on hankalaa. Yksityishenkilöillä on harvoin kiinnostusta tai tietoa arkistoalan tietoteknologiaa kohtaan, joten arkistonhoitajien on toimittava konsultteina ja fasilitaattoreina tämän asian suhteen. Arkistodiplomatia taas on tärkeää, sillä arkistonmuodostajat saattavat pitää tuoreiden asiakirjojen luokse päästämisen ja niiden kopioimisen stressaavana, sillä niissä oleva tieto saattaa olla arkaluonteista tai liittyä perheenjäseniin tai ystäviin. Turvallisuus ja eettiset toimintatavat ovat tärkeitä, jotta luovuttajat voivat luottaa arkistoninstituution toimiin. Teknisiin ratkaisuihin liittyy taas kysymyksiä säilyttämisestä, pääsystä, standardeista, järjestelmistä, formaateista, omistajuudesta, tekijänoikeudesta, autenttisuudesta, malleista ja viitekehysistä. (Korhonen 2013, 87–88.)

Erilaisia projekteja digitaalisen aineiston säilyttämiseksi on aloitettu 2000-luvulla. Korhonen (2013, 88–89) mainitsee muun muassa Kansallisen digitaalisen kirjaston Suomessa ja brittiläisen Paradigm-projektin.

Opetus- ja Kulttuuriministeriön Kansallinen digitaalinen kirjasto (KDK) -hanke toimi vuosina 2008–2017. Hankkeen tavoitteena oli lisätä digitaalisten aineistojen ja kulttuuriperinnön arvoa yhteiskunnassa, kehittää järjestelmiä ja tavoitteita, joilla digitaalista kulttuuriperintöä voi luoda, hallita, säilyttää ja hyödyntää sekä edistää tietojen ja järjestelmien yhteensopivuutta. Hankkeen aikana luotiin Finna-palvelu, jonka kautta eri arkistojen, museoiden ja kirjastojen digitaaliin aineistoihin pääsee käsiksi yhdeltä nettisivulta. Myös muut projektit, kuten PAS-pitkäaikaissäilytyspalvelu ja ontologia- ja sanastopalvelu Finto ovat hankkeeseen kytkeytyviä palveluita. KDK-hanke on ollut mukana myös Europeana-portaalin kehittämisessä, joka on portaali eurooppalaiseen kulttuuriperintöön. (Kansallinen digitaalinen kirjasto N.d.). Nyt Digime eli Digitaalinen kulttuuriperintömme jatkaa KDK-projektissa aloitettua työtä (Digime 2018).

Isossa-Britanniassa vastaavanlaisia hankkeita ovat olleet Bodleian-kirjaston eli Oxfordin yliopiston päättutkimuskirjaston Paradigm-projekti (2004–2007) ja futureArch-

projekti (2008–2012). Paradigm-projektin tarkoituksena oli tarkastella kulttuurisia, laillisia ja teknisiä ongelmia, jotka liittyvät digitaalisten yksityisarkistojen pitkäaikaissäilytykseen. Projektissa käytettiin brittiläisten poliitikkojen yksityisarkistoja esimerkkikoelmina, käyttäen apuna perinteisiä arkistokäytäntöjä ja uusia digitaalisen arkistoinnin käytäntöjä. FutureArch-projektissa taas luotiin pohja BEAMille (Bodleian Electronic Archives and Manuscripts) eli kirjaston hybridiarkistojen tietokannalla. Projektissa kehitettiin myös uusia käytäntöjä, prosesseja, järjestelmiä ja koulutusta arkistonhoitajille, jotka työskentelivät sekä perinteisten arkistojen että digitaalisten arkistojen kanssa. (Bodleian Libraries 2012; Thomas & Martin 2006, 36–37.)

Myös henkilökohtaisen tiedonhallinnan tutkimuksen hyödyllisyyttä arkistotutkimukselle on pohdittu. Bassin (2013, 49) mukaan aihealue on laiminlyöty tutkimusalue arkistotieteen parissa, vaikka sen ymmärtämisestä on hyötyä myös arkistoalalla digitaalisten asiakirjojen suhteen.

Henkilökohtaisen tiedonhallinnan tutkimuksessa tutkitaan miten ihmiset luovat, keräävät, järjestävät ja säilyttävät tietoa ja pääsevät sen pariin. Kiinnostuksen kohteena on esimerkiksi käytännöt, aktiviteetit, roolit, työkalut ja sovellukset. Digitaaliset yksityisarkistot ovat dynaamisia muodoltaan, ja niitä säilytetään vaihtelevissa *online*- ja *offline*-tiloissa, erilaisten ihmisten toimesta ja erilaisten arkistointikäytäntöjen tuloksena. (Bass 2013, 50–52.) Tiedonhallinnan tutkimusta tehdään usein virallisissa toimistoympäristöissä, mutta tutkimuksen kohteena on yksilön jokapäiväinen ja henkilökohtainen tietokäyttäytyminen eikä niinkään toiminta organisaatiossa. Vaikka tiedonhallinta kotona ja töissä on erilaista, niihin liittyy limittäisyyttä ja vuorovaikutusta. (Bass 2013, 74.)

Henkilökohtaisen tiedonhallintaan liittyvä teknologia pitää sisällään kolme pääfunktiota: tiedon luominen, tiedon järjestäminen ja tiedon luokse pääsy. Arkistotieteellisesti suuntautunut tiedonhallinta lisää tähän vielä neljännen ulottuvuuden: henkilökohtaisen digitaalisen tiedon pitkäaikaissäilytys. Säilyttääkseen tiedon koko sen elinkaaren ajan ja taatakseen pääsyn sen pariin, on henkilökohtaisen tiedonhallinnan tutkimuksen tutkittava käyttäjien käyttäytymistä ja strategioita, jotka ovat osana yksilön tiedon luomista, säilyttämistä ja arviointia. Tämä vuorostaan tarjoaa vaihtoehtoisia näkökulmia digitaaliin yksityisarkistoihin, millä on hyötyä myös arkistotieteelle. (Bass 2013, 52.)

Bassin (2013) mukaan henkilökohtaisen tiedonhallinnan tutkimus voi tarjota arkistotieteelle uusia kehyksiä toimintamalleille, joiden avulla yksityisarkistoja voi analysoida ja

näin ymmärtää paremmin henkilökohtaisen tiedonhallinnan meta-kulttuureita ja käytäntöjä. Tutkimus on myös merkityksellinen arkistotyölle, sillä se auttaa hahmottamaan digitaalisten arkistojen todellisen suuruuden eri *online*- ja *offline*-ympäristöissä ja neuvomaan mistä löytää ja valita arkistot. Tämä on erityisen haastavaa aikakaudella, jolla digitaaliset asiakirjat sijaitsevat kolmannen osapuolten alustoilla, jotka arvioivat tietoa sen kaupallisen arvon perusteella, ei kulttuurisen tai historiallisen arvon perusteella. (Bass 2013, 75.)

Asiakirjojen kontekstin ja niihin liittyvien käytäntöjen ymmärtäminen ennen niiden päätymistä arkistoinstituutioon on tärkeää, sillä ne valaisevat asiakirjojen provenienssia ja on etenkin digitaalisella aikakaudella olennainen osa niiden jatkuvaa säilyttämistä. Ongelmana on kuitenkin ollut asiakirjojen tutkimisen vaikeus niiden kehittymisen alkuvaiheilla. Henkilökohtainen tiedonhallinta ja sen tutkimus tarjoavat linssin, jonka läpi yksilöiden nykyaikaisia tiedonhallinta- ja arkistointitapoja ja -strategioita sekä henkilökohtaisia arvonmäärittämissä voi tarkastella. (Bass 2013, 73.)

4.4 Yksityisarkistoihin liittyvä korkeakouluopetus

Yksityisarkistoihin liittyvää korkeakouluopetusta on tutkittu Pohjois-Amerikassa ja Suomessa. Molemmissa tutkimuksissa opetuksen havaittiin olevan vähäistä.

Pohjoisamerikkalaista korkeakouluopetusta tutkittiin vuonna 2016. Tutkimuksessa vertailtiin 30 eri arkistoalan opetusta tarjoavan amerikkalaisen ja kanadalaisen yliopiston ohjelma- ja opetusohjelmamateriaaleja ja kurssien kuvauksia, etsien ja analysoiden viitteitä yksityisarkistoihin liittyvästä opetuksesta. Analyysin perusteella vain kolme yliopistoista tarjosi opetusohjelmassaan yksityisarkistoihin keskittyvän kurssin. Kurssit olivat kestoltaan 12-14 viikkoa ja käsitelivät esimerkiksi perinteisen arkistoteorian ja yksityisarkistojen välistä suhdetta, yksityisen arkistoaineiston tyyppejä, käsikirjoituskoelmien luonnetta ja funktioita, järjestämisen metodologiaa, digitaalisia yksityisarkistoja, eettisiä ja laillisia kysymyksiä, suhteita arkistoinstituutioihin sekä yhteisöarkistojen projekteja. Tämän lisäksi jotkut yliopistoista mainitsivat yksityisarkistot ohi muiden kurssien yhteydessä, etenkin johdantokurssien yhteydessä tämä oli yleistä. Kolmessa yliopistossa myös arvonmäärittäyskurssien kuvaukset pitivät sisällään maininnan yksityisarkistoista. (Douglas 2017, 93–96.)

Yhteensä 19 kurssin kuvauksessa mainittiin yksityisarkistot jossain muodossa, mutta jokainen 30 eri yliopiston opetusohjelmasta piti sisällään 2–27 arkistoalan kurssia, joten kaiken kaikkiaan 19 kurssia on alhainen määrä. Lisäksi yksityisarkistot saattavat olla aiheena vain 12–14 viikkoisen kurssin yhdellä luennolla. Yksityisarkistot huomioidaan siis vain vähäisissä määrin pohjoisamerikkalaisessa arkistoalan korkeakoulutuksessa. (Douglas 2017, 96.) Tutkimuksen puutteena on kuitenkin se, että yksinomaan opetussuunnitelmien perusteella ei voi tietää kuinka paljon opetusta yksityisarkistoista yliopistot tarjoavat. Lisäksi tutkimus ei ole laajuudeltaan suuri. (Douglas 2017, 102.)

Suomalaisen arkistoalan koulutuksen tarkoitus on kattaa asiakirjojen koko elinkaari ja erilaiset arkistot sekä valmistaa työskentelemään erilaisten organisaatioiden asiakirjahallinnon tehtävissä ja historiallisissa arkistoissa (Hakala & Saarenpää 2018, 51). Suomessa yksityisarkistojen huomioimista suomalaisessa ylemmässä arkistokoulutuksessa on tutkittu tutustumalla arkistoteoreettiseen kirjallisuuteen ja yliopistojen opetussuunnitelmiin, lähettämällä sähköpostikyselyt yliopistojen alan koulutuksesta vastaaville opettajille sekä perustuen tutkijoiden omiin kokemuksiin yksityisarkistonhoitajana ja arkistoalan opettajana. (Hakala & Saarenpää 2018, 45.)

Itä-Suomen, Jyväskylän, Tampereen, Turun ja Oulun yliopistojen opetussuunnitelmien vertailun perusteella yksityisarkistoja ei mainita juurikaan opetussuunnitelmissa eikä omia kursseja tai kurssien osia omisteta yksityisarkistoille. Opetusohjelmien keskeiset sisällöt liittyvät lainsäädäntöön ja muuhun sääntelyyn, arkistoteoriaan ja arkistotieteen historiaan, arkistonmuodostukseen, seulontaan ja arvonnäilytykseen sekä digitaalisuuteen. Myös osa opintokokonaisuuksista vastaavista opettajista vahvasti sähköpostikyselyn kautta, että viranomaisarkistojen rooli opetuksessa korostuu selvästi. Poikkeuksina ovat tutkimuksen mukaan olleet Turun yliopistossa johdantokurssin yksityisarkistojen käsittelevä luento vuosina 2014 ja 2016 sekä Perinnearkistot-kurssi, jossa yksityiset arkisto-organisaatiot ovat esillä tutkimusarkistoina. Yksityisarkistot ovat selkeimmin esillä arkistoteoriaa käsittelevissä opintojaksoissa. Erityisesti Itä-Suomen yliopistossa ja jossain määrin myös Turun yliopistossa esimerkiksi yhteisöarkistoihin ja yksityisarkistojen luonteeseen liittyvä kirjallisuus on ollut vahvasti mukana. (Hakala & Saarenpää 2018, 53–54.)

Tutkijat arvioivat, että korostunut sääntelyn ja viranomaisarkistojen sekä arkistoteorian tuntemus eivät ole riittävä pohja yksityisarkistoissa työskentelyyn. Opetus ei esimerkik-

si valmenna opiskelijaa kohtaamaan lahjoittajaa tai käsittelemään eettisiä kysymyksiä. Myös työelämäyhteistyön kehittäminen olisi tärkeää, jotta näkemykset parhaista toimintatavoista ja niihin liittyvä hiljainen tieto tulisivat tutuksi. Konkreettiset esimerkit lahjoittajayhteistyöstä, neuvottelutaidoista, eettisistä valintatilanteista, hienovaraisuudesta ja yksityisyyden suojelemisesta auttaisivat teoreettista pohdintaa työelämässä. Tutkijat myös huomauttavat, että yksityisarkistojen tulisi pyrkiä aktiivisesti tarjoamaan tilaisuuksia opiskeluun liittyvän työharjoittelun suorittamiseen. (Hakala & Saarenpää, 53–54.) Douglas (2017, 97–100) arvioi, että yksityisarkistojen huomioiminen opetuksessa ja niiden piirteiden ja arvojen reflektointi voi auttaa opiskelijoita myös hahmottamaan perinteisen arkistoteorian heikkouksia ja vahvuuksia. Lisäksi opetus auttaa opiskelijoita kehittämään arkistoihin liittyvien tunnepitoisia ulottuvuuksien ymmärrystä sekä empaattisempia lähestymistapoja työhön (Douglas 2017, 102.)

4.5 Uusia lähestymistapoja yksityisarkistoihin

Muutamissa tutkimuksissa on pyritty kehittämään uusia lähestymistapoja yksityisarkistoihin, jotka ottavat huomioon niiden monipuolisuuden ja erityispiirteet.

McKemmish & Piggott (2013) ovat peräänkuuluttaneet erilaisia arkistoja ymmärtävien lähestymistapojen puuttumista arkistoteoriassa. Heidän kehittämänsä lähestymistapa pyrkii ottamaan huomioon yksityiset ja viranomaisten arkistot, kyseenalaistaen samalla niiden vastakkaisuuden. (McKemmish & Piggott 2013, 111–112.) Tämä *archival multi-verse* -lähestymistapa perustuu alkuperäisamerikkalaiseen *multiverse*-konseptiin ja sen mahdollisuuksiin arkistomaailmassa. Idea ottaa huomioon asiakirjat eri konteksteissaan, eri muodoissaan, eri näkemyksin ja tarpein, eri kulttuurisin ja laillisin käsittein, huomioiden sekä byrokraattisen ja henkilökohtaisen. (AERI Group 2011, 73.)

Lähestymistavassa huomioidaan postmoderni-vaikutteinen tapa nähdä arkistointi jatkuvasti kehittyvänä ja vuorovaikutuksessa olevana joukkona mahdollisia aktiviteetteja, joihin liittyy henkilökohtaisia, institutionaalisia ja sosiaalisia aspekteja, kriittisen teorian binääristen käsitteiden ja valtarakenteiden kyseenalaistaminen, postkolonialistisen perspektiivin arkistoinstituutioiden aiemmin marginalisoitujen äänien tuominen esiin sekä elinkaariajattelun monikontekstisuus, jossa otetaan huomioon tarve malleille ja systeemeille, jotka mahdollistavat useiden näkökulmien huomioon ottamisen, kuten esimer-

kiksi useiden arkistonmuodostajien olemassaolon (McKemmish & Piggott 2013, 133–134.)

Multiverse-käsite yhdistettynä alkuperäisamerikkalaisiin käsityksiin arkistoinnin fyysisistä, älyllisistä, emotionaalisista ja hengellisistä ulottuvuuksista tekee näkyväksi myös kahtiajaon henkilökohtaisen ja korporatiivisen arkistomaailman välillä. Perinteinen arkistoteoria ja arkistokäytäntö on keskittynyt arkistoinnin fyysisiin ja älyllisiin ulottuvuuksiin emotionaalisen ja hengellisen kustannuksella. Niitä ei nähdä osana yrity maailman arkistoja, vaan ne nähdään kuuluvan enemmänkin yksityisarkistojen puolelle, mutta McKemmish & Piggott (2013) esittävät, että nämä neljä ulottuvuutta ovat läsnä kaikenlaisessa arkistoinnissa. *Archival multiverse* -käsitteen avulla erilaisista arkistokäytännöistä ja -kulttuureista on kuitenkin mahdollista luoda rikkaampi kuva, joka vuorostaan rikastuttaa arkistokäytäntöjä ja tekee siitä inklusiivisemmän. Yhdistämällä henkilökohtainen ja korporatiivinen saadaan esimerkiksi yrity maailman sekä pienten perheyriyten psyyke, omalaatuisuudet ja kokemukset tallennettua. (McKemmish & Piggott 2013, 128–129.) Myös arkistoinstituutioista puuttuvat alat ja yhteisöt, marginalisoidut yksityisarkistot, monien yhteisöjen ja yksilöiden arkistojen sirpaloituminen eri paikkoihin sekä marginalisoituihin yhteisöihin kuuluvien henkilöiden ongelmat asiakirjojen löydettävyydessä, niiden luokse pääsyssä ja hallintaoikeuksissa hyötyisivät kattavan ja yhdistävän käsitteellisen mallin rakentamisesta (McKemmish & Piggott 2013, 130–131.)

Hobbsin (2010) ehdottama lähestymistapa yksityisarkistoihin ottaa myös huomioon niiden monitasoisuuden sekä lisäksi arkistonmuodostajan yksilöllisen elämän. Systemaattiset, organisaatiokeskeiset lähestymistavat ei ole helposti siirrettävissä henkilökohtaisen maailmaan, ja niillä saattaa olla jopa negatiivinen vaikutus yksityisarkistojen järjestämiseen. Hobbsin mukaan yksityisarkistojen erilaisuus liittyy arkistonmuodostajan tahdon, psykologian ja aikeiden tärkeyden ymmärtämiseen. Hänen laajennetussa, arkistonmuodostaja-keskeisessä näkökulmassa ei pelkästään katsota arkistonmuodostajan toimintaa, vaan hänen tekemiään tulkintoja ja valintoja. Samoin huomioon otetaan myös arkistonmuodostajan kehittyminen henkilönä eikä ainoastaan hänen julkista, sosiaalisesti konstruoitua roolia. Nämä tekijät paljastavat yksityisarkiston henkilökohtaisen kontekstin. (Hobbs 2010, 222–223.)

Yksityisarkistoihin paremmin asennoituminen vaatii seuraavien huomioimista (Hobbs 2010, 223–231):

- 1) *Henkilökohtaisen ja ammatin vuorovaikutus.* Henkilökohtainen vaikuttaa aina työhön, esimerkiksi kirjailija ottaa esimerkkejä omasta elämästään ja poliitikon työhön vaikuttavat hänen mielipiteensä, kokemuksensa ja uskomuksensa.
- 2) *Kokemusten vaikutus dokumentaatioon.* Yksityishenkilöiden dokumentteja ei tulisi nähdä vain asiakirjoina, vaan dokumentteina, jotka syntyvät kokemusten ja olosuhteiden myötä. Niitä ei välttämättä luoda myöskään tarkoituksenmukaisesti, tavoitteena luoda todistus jostain, vaan ne syntyvät eletyn elämän mukana. Arkistonmuodostajan muuttuvat tarkoitukset auttavat ymmärtämään asiakirjan evoluutiota. Esimerkiksi kirje saattaa olla tapa kommunikoida ja ilmaista itseä, mutta ajan myötä sen merkitys muuttuu symbolisemmaksi siihen liittyvien tunteiden kautta. Monisteille ja mainoslehtisille kirjoitetut muistiinpanot ja päiväkirjamerkinnot taas kertovat ajasta ja paikasta.
- 3) *Arkistonmuodostajan suhde dokumentaatioon.* Jotta yksityisarkiston henkilökohtainen konteksti on ymmärrettävissä, on ymmärrettävä mahdollisimman paljon arkistonmuodostajan tarkoituksista ja ajatuksista dokumentaation taustalla. Taustalla saattaa olla erilaisia tunnepitoisia ja käytännöllisiä аспекteja, kuten asiakirjojen käyttökelpoisuus alkuperäisen tarkoituksen ulkopuolella, sentimentaalisuus, pelko aiempien toimien ja ajatusten paljastumisesta sekä mietteitä teknologiasta, dokumentaatiosta, kirjoittamisesta ja asiakirjoista.
- 4) *Yksityisarkiston vaihteleva, henkilökohtainen järjestys.* Yksityisarkistoissa näkyy yksilöiden vapaus heidän asiakirjojen ja niiden käytön suhteen sekä vapaus omien ajatusten ja toimien suhteen. Yksityisarkistojen fyysinen ja tiedollinen järjestys voi siis olla merkityksellinen, sillä ne havainnollistavat arkistonmuodostajan ajatuksia ja toimia sekä asiakirjasarjojen sisäisiä suhteita.

Yksityisarkistojen tarkastelu tällä tavoin auttaa ajattelemaan arkistonmuodostajan elämään vähemmän julkiselta kannalta, huomioimaan häntä ja hänen elämäänsä paremmin ja tiedostamaan sen vaikutuksen dokumentaatioon (Hobbs 2010, 231.)

5 YHTEENVETO

Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään yksityisarkistojen erityispiirteitä, joita aiheeseen liittyvissä arkistotieteellisissä keskusteluissa on tunnistettu sekä muita yksityisarkistoihin liittyviä teemoja, joita keskusteluissa on tuotu esiin. Kiinnostuksenkohteena oli myös se, voiko yksityisarkistoilla sanoa olevan omaa teoriaa.

Millaisia yksityisarkistojen erityispiirteitä arkistotieteen sisäisissä keskusteluissa on tunnistettu?

Yksityisarkistojen erityispiirteet olivat aiheena kattavin sisällöltään verrattuna muihin teemoihin. Keskustelu aiheesta oli kiitettävän monipuolista, ja erilaisia näkökantoja oltiin nostettuja esiin. Erityispiirteitä, joita käsiteltiin, olivat yksityisarkistojen rooli sekä yksilöiden että yhteiskunnan todistajana ja arkistonmuodostajan luonteenlaadun ja persoonallisuuden tallentajana. Toisaalta yksityisarkistojen erityisyys kyseenalaistettiin. Jakoa viranomaisten ja yksityisarkistojen välillä pidettiin mustavalkoisena.

Muutenkin aiheeseen liittyi esitettyjen ajatusten haastamista. Esimerkiksi se voiko yksityisarkistojen sanoa ilmaisevan arkistonmuodostajan luonnetta, etenkin tapauksissa, joissa myös muut ihmiset ovat päässeet vaikuttamaan arkistoon, on ollut tarkastelun alla. Samoin on huomioitu se, että myös ihmisten erilaisten sosiaalisten roolien ilmeneminen eri tilanteissa ja eri ihmisten kanssa voi vaikuttaa siihen, miten luonne ilmenee ulkoisesti, millä vuorostaan on vaikutusta arkistoon. Myös ihmispsykyen vaatima kertomus omasta itsestä ja sen merkityksellisyydestä voi saada aikaan sen, että osia omasta itsestä esimerkiksi korostetaan tai vaimennetaan arkistoissa.

Esiin tuotiin myös ajatus siitä, että yksityinen tai henkilökohtainen ei välttämättä määrydy arkistonmuodostajan mukaan, vaan myös viranomaisen asiakirjoilla on yksityisiä ja henkilökohtaisia ulottuvuuksia. Viranomaisen asiakirjalla omasta itsestä tai perheenjäsenestä saattaa olla henkilökohtaisia vaikutuksia asiakirjan lukijalle. Samoin yksilöiden ja organisaatioiden kulttuurien vaikutus viranomaisten asiakirjoihin tuo henkilökoh-
taisen vaikutuksen niihin, mutta tätä ei olla juurikaan huomioitu tutkimuksessa.

Millaisia muita teemoja keskusteluissa on tunnistettu?

Muita yksityisarkistoihin liittyviä teemoja, joista ollaan keskusteltu ovat digitaaliset yksityisarkistot, yksityisarkistoihin liittyvä korkeakouluopetus, arkistoteoria ja yksityisarkistot sekä uudenlaiset lähestymistavat, jotka ottavat yksityisarkistot paremmin huomioon.

Digitaalisuus on ollut tärkeä aihe myös arkistotieteen parissa viimeiset parikymmentä vuotta. Digitaalisiin yksityisarkistoihin liittyviä keskustelunavauksia tunnistettiin kaksi, molemmat 1990-luvulta, mutta tämän jälkeen aihe näytti siirtyvän henkilökohtaisen tiedonhallinnan tutkimuksen puolelle, jossa tutkitaan yksilön tietokäyttäytymistä. Tämän tieteenalan hyödyllisyyttä arkistotieteelle arvioitiin Jordan Bassin artikkelissa. Vaikka arkistotieteellinen keskustelu aiheesta tuntuu olevan vähäistä, on digitaalisen arkistoinnin tuomiin haasteisiin tartuttu. Nostin esiin esimerkiksi suomalaisen Kansallinen digitaalinen kirjasto -hankkeen ja sen jälkeen jatkuvan Digime-hankkeen, mutta myös muita vastaavanlaisia projekteja on olemassa kansainvälisesti. Se, että arkistotieteellinen keskustelu asian suhteen on vähäistä ei siis tarkoita, ettei asiaa oltaisi käsitelty käytännön työssä ja erilaisissa projekteissa.

Yksityisarkistoihin liittyvää korkeakoulusta on tarkasteltu kahdessa artikkelissa, joissa molemmissa tultiin siihen tulokseen, että koulutus on vähäistä. Arkistoalaan liittyvä koulutus on pääasiassa keskittynyt viranomaisten arkistoihin sekä Pohjois-Amerikassa että Suomessa. Yksityisarkistoille omistetaan harvoin koko kurssia, vaan aihe saattaa olla käsittelyssä vain ohii mennessä yhdellä luentokerralla, jos sitäkään. Tunnistan tämän oman koulutuksen osalta, sillä mielestäni yksityisarkistoihin ei olla juurikaan paneuduttu Tampereen yliopiston informaatiotutkimuksen kandidaattiohjelmassa ja tieto- ja asiakirjahallinnan maisterisuuntauksessa.

Keskusteluissa on arvioitu myös eri arkistoteoreetikkojen ajatusten ja mallien relevanttiutta yksityisarkistoille. Rob Fisher pyrki määrittelemään Jenkinsonin ja Schellenbergin arkistokäsitteiden avulla pohjaa yksityisarkistojen teorialle. Molemmat arkistoteoreetikot sulkivat yksityisarkistot 'oikeiden' arkistojen ulkopuolelle luodessaan arkistoteoriaa, mutta Fisher käytti heidän määritelmiä apunaan yksityisarkistojen teoriapohjan hahmottamisessa. Riva Pollard taas vertaili erilaisten arvonmääritysteorioiden hyödyllisyyttä yksityisarkistojen arvonmääritykselle, ja tuli siihen tulokseen, että Hans Boomsin, Terry Cookin ja Helen Samuelsin yhteiskuntakeskeiset mallit voisivat toimia esimerkkeinä tässä. Myös proveniensiiperiaatteen idean kyseenalaistamista on tuotu

esiin, sillä periaatteen ei nähdä huomioivan yksityisarkistoihin liittyvän työn realiteetteja. Jennifer Meehan ehdotti sen käyttämistä viitekehyksenä yksityisarkistojen tapauksessa, sen sijaan, että periaatetta noudatettaisiin kirjaimellisesti.

Voiko näiden keskustelujen perusteella luoda kuvan yksityisarkistojen teoriasta?

Yksityisarkistojen teoriapohjaa on pyritty hahmottamaan joko tarkastelemalla yleisesti arkistoteoriaa ja sen relevanttiutta yksityisarkistoille tai pyrkimällä hahmottamaan yksityisarkistojen erityispiirteitä. Uudenlaisia lähestymistapoja on myös hahmoteltu, esimerkiksi Sue McKemmishin ja Mitch Piggottin ehdottaman *archival multiverse* -ajattelun tavalla tai yleisesti ottamalla huomioon paremmin yksityisarkistojen erityispiirteitä, kuten Catherine Hobbs on ehdottanut. Vaikka perinteisen arkistoteorian ajatus-ten ja mallien käyttäminen pohjana yksityisarkistojen teorialle voi olla hyödyllistä, sillä erilaisilla arkistoilla on paljon yhteistä huolimatta niiden lähtökohdista, teorian rakentaminen täysin omalta pohjalta voisi olla mielekkäämpää.

Jos teorian nähdään koostuvan lukuisista aiheeseen liittyvistä näkökulmista ja toisiinsa kietoutuvista, eri painoisista perspektiiveistä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006), niin tällöin yksityisarkistoilla voi sanoa olevan oman teorian. Kuitenkin teoriapohja on aika hajanainen, ja siihen jää paljon tutkimattomia tai vähän tutkittuja aihealueita, joten yksityisarkistojen teoria kaipaa vielä paljon tutkimusta ja sisältöä.

6 POHDINTAA

Yleisesti yksityisarkistot ovat aiheena laaja, mutta keskustelu niistä on vähäistä verrattuna esimerkiksi viranomaisten ja organisaatioiden arkistoihin. Useita aihealueita on nostettu esiin keskusteluun ja joitain niistä pyritty tutkimaan, mutta tutkimukset ovat pieniä laajuudeltaan. Keskustelun herättelyt eivät ole tuottaneet tulosta, joten monet aiheet jäivät yhden tai kahden tutkijan keskustelujen varaan. Aihealueet näyttävät siis olevan yksittäisten tutkijoiden kiinnostuksenkohde eivätkä osa rikasta keskustelua. Näistä vähäisistä keskusteluista ei ole useinkaan löydettävissä punaista lankaa, vaan ne ovat ajallisesti ja teemallisesti erillään toisistaan ja niiden erillisuus muusta arkistotieteellisestä keskustelusta on korostunutta. Tämä tekee aiheen hahmottamisesta ajoittain hankalaa.

Kaiken kaikkiaan aihe vaikuttaa todella olevan sivuosassa arkistotieteen sisällä, kuten esimerkiksi Cunningham (1996; 1999), Hobbs (2001; 2010) ja Douglas (2017) ovat todenneet. Toisaalta on ymmärrettävää, että esimerkiksi viranomaisten arkistojen parissa työskentelevät eivät välttämättä koe aihetta omakseen tai oman työn kannalta tärkeänä, vaikka mielenkiintoa sitä kohtaan olisi. Voisi myös toivoa yksityisarkistojen parissa työskentelevien tai niistä kiinnostuneiden tutkijoiden ottavan aktiivisemman osaa keskusteluun.

Haasteena tutkimuksessani on ollut se, että artikkelit ovat lähtöisin eri kulttuureista eli keskustelut ovat kontekstisidonnaisia. Artikkelien kirjoittajat ovat pääosin australialaisia ja kanadalaisia, joten vaikka olen syntetisoinut artikkelien aiheita ja käsitellyt niitä yhteisenä 'keskusteluna yksityisarkistoista', ovat ne sidottuja omaan paikkaansa ja aikaansa. Ainoa artikkeleita yhdistävä tekijä on englannin kieli ja englanninkielinen maailma kulttuurialueena, lukuun ottamatta kahta suomalaisesta kontekstista kirjoitettua artikkelia, joista yksi on suomenkielinen ja toinen englanninkielinen. Muutamassa artikkelissa (ks. esim. McKemmish & Piggott 2013 & Douglas 2017) kirjoittajat ovat pyrkineet tekemään artikkelien kulttuurista kontekstia jossain määrin selväksi kulttuurin ulkopuolisille lukijoille, mutta useimmissa tällaista osiota ei olla sisällytetty tekstiin. Lukijoiksi on ajateltu kenties vain oman kulttuurialueen ihmiset tai ihmiset, jotka ovat perillä alueen arkistoalan ominaispiirteistä. En ole kuitenkaan itsekään tuonut avoimesti kirjoittajien kulttuurista kontekstia esiin, lukuun ottamatta muutamia tapauksia.

Syytä siihen miksi iso osa yksityisarkistoihin liittyvästä keskustelusta pohjautuu australialaisten ja kanadalaisten kirjoittajien ajatuksiin en tiedä, mutta luulen sen johtuvan siitä, että Australian elinkaaren jatkumomalli ja Kanadan *total archives* -ajattelu antavat enemmän tilaa yksityisarkistoille arkistotieteen sisällä. Tutkielmaan on kuitenkin otettu mukaan vain englannin- ja suomenkielisiä artikkeleita, joten jos yksityisarkistoihin liittyvää aineistoa on julkaistu muilla kielillä, en ole tästä tietoinen kielitaidon puutteen vuoksi.

Suomalaista näkökulmaa ei juurikaan ole yksityisarkistoihin liittyvissä keskusteluissa. Tutkimukseen löydettiin ainoastaan kaksi suomalaista artikkelia, Korhosen digitaalisia arkistoja käsittelevä artikkeli sekä Hakalan ja Saarenpään yksityisarkistoihin liittyvää koulutusta käsittelevä artikkeli. Olisi mielenkiintoista tietää enemmän aiheeseen liittyvistä ajatuksista ja käytännöistä suomalaisten arkistonhoitajien näkökulmasta. Myönnän kuitenkin, että suomalaisen näkökulman puuttuminen voi osaltaan johtua myös oman hakustrategiani puutteista. Käytössäni oli ainoastaan yksi suomalainen tietokanta, jonka löysin Tampereen yliopiston kirjaston informaatiotutkimuksen tiedonhankintaoppaasta. Jos olisin laajentanut hakua, olisi aineistoa voinut löytyä enemmänkin. Kuitenkin, kuten Nuorteva ja Happonen (2016) ovat todenneet, suomalaisessa arkistoalan kentässä valti-onhallinto määrittelee myös valtionapua saavien yksityisarkistojen kohdalta niiden käytäntöjä ja toimintatapoja. Niiden osalta siis toiminta on ilmeisesti lainsäädännön ja Kansallisarkiston toimesta pitkälti määriteltyä.

Monet tutkielmassa tunnistetut keskustelut liittyvät myös keskusteluihin yleisesti arkistotieteen puolella, esimerkiksi liittyen viranomaisten arkistoihin, joihin tutkimukseen mukaan otettujen artikkelien kirjoittajat ovat viitanneet. Nämä artikkelit jätettiin kuitenkin tämän tutkimuksen ulkopuolelle, lukuun ottamatta muutamia viittauksia niihin, sillä niiden käsittely ei ollut ajallisesti realistista tämän tutkimuksen puitteissa. Niistä saisi kuitenkin paljon lisämateriaalia, jos johonkin tutkimuksen tunnistamista aiheista haluaisi perehtyä tarkemmin tai esimerkiksi vertailla kirjallisuutta viranomaisten arkistoista ja yksityisarkistoista. Molempia tasoja huomioiva käsittely tekisi näiden aiheiden tarkastelusta tasapainoisempaa ja monipuolisempaa.

Myös oman tutkimuksen kritiikki on paikallaan tässä vaiheessa. Arkistotiede ei ole kova tiede, vaan se pohjautuu pitkälti käytännön työhön, sen arviointiin ja reflektiiviseen ajatteluun. Tämä totta kai vaikuttaa myös tähän tutkielmaan, sillä mukaan otettujen tutki-

musten systemaattinen vertailu ei ole mahdollista niiden vaihtelevuuden vuoksi. Lisäksi yksityisarkistot eivät ole aihealueena laaja, joten valinnanvaraa artikkelien suhteen ei ollut paljoa. Tutkimukseen siis valittiin artikkeleita, joiden avulla oli mahdollista pyrkiä vastaamaan tutkimuskysymyksiin ja tarjota mahdollisimman laaja kuva yksityisarkistojen aihealueesta arkistotieteen sisällä.

Systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen liittyy pyrkimys objektiivisuuteen. Kuten Peticrew & Roberts (2006, 9–10) ovat todenneet, systemaattinen kirjallisuuskatsaus on menetelmä, joka avulla voi referoida tutkimusten tuloksia ja niiden merkityksiä, vastaten samalla tiettyihin tutkimuskysymyksiin ja arvioiden tutkimusten laatua objektiivisesti. He mainitsevat kirjallisuuskatsaukseen liittyviksi riskeiksi aineiston valinnan ilman systemaattista ja kriittistä arviointia, aineiston rajoittuneen haun, tutkimusten heterogeenisyyden tarkastelun puutteen ja tutkimusten mukaan ottamisen ja poissulkemisen määritelmien puutteet. Pyrin ottamaan tutkielmaan mukaan artikkeleita, joiden koin olevan tärkeitä aiheen kannalta ja jättänyt ulkopuolelle artikkelit, jotka eivät sopineet kriteereihin, jotka asetin tutkimuksen alkuvaiheessa. Lisäksi seulontavaiheessa luin monia artikkeleita, jotka käsittelivät yksityisarkistoja, mutta joiden en kokenut olevan oleellisia oman tutkimukseni kannalta, sillä ne eivät mielestäni olisi tarjonneet tarpeeksi uutta tutkimuskysymyksiini vastaamisen kannalta. Epäonnistumisia seulonnassa on kuitenkin voinut sattua.

Heikkoutena voisi myös nähdä sen, että tässä tutkielmassa ei olla paneuduttu siihen, että monet arkistoalan ajatukset ja teoriat saattavat olla nykyaikana kiistanalaisia yleisesti alalla eivätkä vain yksityisarkistoihin liittyvässä keskustelussa. Esimerkiksi vaikka Jenkinson ja Schellenberg ovatkin luoneet pohjaa arkistotieteelle, heidän ajatuksensa eivät ole enää vallalla, vaan monia muitakin teoreettisia ajattelijoita on noussut keskiöön heidän jälkeisinä vuosikymmeninä (ks. esim. Henttonen 2015, 56–75). Samoin myös provenienssiperiaate, jota kuitenkin edelleenkin pidetään arkistoteorian perusperiaatteena, on ollut kriittisen keskustelun aiheena (ks. Henttonen 2015, 77–81).

Kuten Baumeister ja Leary (1997, 313) ovat todenneet, narratiivinen katsaus on hyödyllinen, kun halutaan yhdistää erilaisia tutkimuksia eri aiheista, joko uudelleentulkintaa varten tai yhteyksien selvittämistä varten. Mielestäni olen onnistunut tässä. Olen tuonut yhteen erilaisia artikkeleita yksityisarkistoista, pyrkinyt selvittämään yksityisarkistoista käytyä keskustelua arkistotieteen sisällä ja luomaan yhteyksiä näiden artikkeleiden vä-

lille. Aiheen hajanaisuus on aiheuttanut haasteita tutkimusten synteesissä, mutta kaiken kaikkiaan tutkielmani avulla kokonaiskuva aiheesta on hahmotettavissa.

Yksityisarkistoja tulisi tutkia paljon enemmänkin. Monissa tutkimukseen mukaan otetuissa artikkeleissa mainittiin tarve lisätutkimukselle ja enemmän keskustelulle tai arvioitiin oman, pienellä otannalla tehdyn tutkimuksen puutteita, mutta aiheisiin löytyi harvemmin jatkoa, ainakaan yhtä artikkelia enemmän. Kaikkia tässä tutkielmassa mukana olevia aiheita voisi siis syventää tutkimalla niitä enemmän. Tällä hetkellä aiheita on käsitelty vain pintaraapaisun verran, lukuun ottamatta yksityisarkistojen erityispiirteitä, joista löytyy kiitettävästi keskustelua. Lisäksi esimerkiksi Hakalan ja Saarenpään (2018) artikkelissaan nostamat aihe-ehdotukset eli valta ja eettisyys sekä luovutussuhteet ovat ulottuvuuksia, joita voisi tutkia tulevaisuudessa, sillä niistä ei näytä olevan juurikaan tutkimusta yksityisarkistojen parissa.

LÄHTEET

- ABC-CLIO. 2018. *Libraries Unlimited. History and Mission*. [online] <
<https://www.abc-clio.com/LibrariesUnlimited/About/AboutLU.aspx> > (Viitattu
08.12.2018)
- AERI Group. 2011 The Archival Education and Research Institute (AERI) / Pluralizing
the Archival Curriculum Group (PACG). *Educating for the Archival Multiverse*. Amer-
ican Archivist. Vol. 74, No. 1.
- Barrett, Creighton. 2013. *Respect Which Fonds? Personal Archives and Family Busi-
nesses in Nova Scotia*. Archivaria. Vol. 76.
- Bass, Jordan. 2013. *A PIM Perspective: Leveraging Personal Information Management
Research in the Archiving of Digital Records*. Archivaria. Vol. 75.
- Baumeister, Roy F. & Leary, Mark R. 1997. *Writing Narrative Literature Reviews*. Re-
view of General Psychology. Vol. 1, No. 3.
- Bodleian Libraries. 2012. *Projects. Paradigm project & futureArch project*. [online] <
<https://www.bodleian.ox.ac.uk/beam/about/projects> > (Viitattu 23.12.2018)
- Booms, Hans. 1987. *Society and the Formation Documentary Heritage: Issues in the
Appraisal of Archival Sources*. Archivaria. Vol. 24.
- Cappon, Lester, J. 1956. *Historical Manuscripts as Archives: Some Definitions and
Their Application*. The American Archivist. Vol. 19, No. 2.
- Carmichael, David W. 2004. *Organizing Archival Records: A Practical Method of Ar-
rangement and Description for Small Archives*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Cook, Terry. 1997. *What is Past is Prologue: A History of Archival Ideas Since 1898,
and the Future Paradigm Shift*. Archivaria. Vol. 43.
- Cook, Terry. 2009. *Foreword*. Teoksessa From Polders to Post-Modernism. Duluth,
Minnesota: Litwin Books.

Cunningham, Adrian. 1996. *Beyond the pale? The flinty relationship between archivists who collect the private records of individuals and the rest of the archival profession.* Archives and Manuscripts. Vol. 24, No. 1.

Cunningham, Adrian. 1999. *Waiting for the Ghost Train: Strategies for Managing Electronic Personal Records Before It Is Too Late.* Archival Issues. Vol. 24, No.1.

Digime. 2018. *Digitaalinen kulttuuriperintöme.* [online] <
<https://www.digime.fi/digitaalinen-kulttuuriperintomme/>> (Viitattu 25.11.2018)

Douglas, Jennifer. 2013. *What we talk about when talk about original order in writer's archives.* Archivaria. Vol. 76.

Douglas, Jennifer. 2017. *Getting personal: Personal archives in the archival programs and curricula.* Education for Information. Vol. 33, No. 2.

Douglas, Jennifer & MacNeil, Heather. 2009. *Arranging the Self: Literary and Archival Perspectives on Writers' Archives.* Archivaria. Vol. 67.

Douglas, Jennifer & Mills, Allison. 2018. *From the sidelines to the center: reconsidering the potential of the personal in archives.* Archival Science. Vol. 18, No. 3.

Green, B.N., Johnson, C.D. & Adams, A. 2006. *Writing narrative literature reviews for peer-reviewed journals: secrets of the trade.* Journal of Chiropractic Medicine. Vol. 5, No. 3.

Eastwood, Terry. 2010. *A Contested Realm: The Nature of Archives and the Orientation of Archival Science.* Teoksessa Currents of Archival Thinking. Toim. Terry Eastwood & Heather MacNeil. Santa Barbara, California: Libraries Unlimited

Ekman, Marianne. 2017. *Muistiorganisaatioiden aineiston transkriptio ja sisällönkuvailun joukkoistaminen.* Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. [online] <
<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/101367/GRADU-1496831534.pdf?sequence=1&isAllowed=y>> (Viitattu 28.10.2018)

Eriksson, Heidi. 2017. *Relaatiotietokantojen pitkäaikaissäilytys XML-konversion avulla—Systemaattinen kirjallisuuskatsaus.* Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. [on-

line] < <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/102176/GRADU-1507795163.pdf?sequence=1&isAllowed=y> > (Viitattu 28.10.2018)

Fink, Arlene. 2014. Conducting research literature reviews: From the internet to paper. 4. painos. Thousand Oaks, Calif: SAGE Publications.

Fisher, Rob. 2009. *In Search of a Theory on Private Archives: The Foundational Writings of Jenkinson and Schellenberg Revisited*. Archivaria. Vol. 67.

Hakala, Petra & Saarenpää, Taina. 2018. *Arkistodiplomatian, vallan ja eettisten kysymysten äärellä: Yksityisarkistojen erityispiirteet arkistoalan ylemmässä koulutuksessa*. Teoksessa Kaupungin varjoissa, arkistojen valossa. Toim. Topi Artukka, Jarkko Keskinen & Taina Saarenpää. Turku: Sigillum.

Henttonen, Pekka. 2015. Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen. Helsinki: Avain.

Hobbs, Catherine. 2001. *The Character of Personal Archives: Reflections on the Value of Records of Individuals*. Archivaria. Vol. 52, No. 1.

Hobbs, Catherine. 2010. *Reenvisioning the Personal: Reframing Traces of Individual Life*. Teoksessa Currents of Archival Thinking. Toim. Terry Eastwood & Heather MacNeil. Santa Barbara, California: Libraries Unlimited

Hyry, Tom & Onuf, Rachel. 1997. *The Personality of Electronic Records: The Impact of New Information Technology on Personal Papers*. Archival Issues. Vol. 22, No. 1.

Jenkinson, Hilary. 1937. A Manual of Archive Administration. 2. painos. Lontoo: Percy Lund, Humphries & Co Ltd. [online] < <https://archive.org/details/manualofarchivea00iljenk> > (Ladattu 10.09.2018)

Kansallinen digitaalinen kirjasto. N.d. *Tietoa KDK-hankkeesta*. [online] < <http://www.kdk.fi/fi/tietoa-hankkeesta> > & < <http://www.kdk.fi/images/tiedostot/KDK-yleisesittely.pdf> > (Viitattu 25.11.2018)

Kansallisarkisto. N.d. *Luovuta yksityisarkistosi Kansallisarkistoon*. [online] < <https://arkisto.fi/fi/palvelut/yksityisarkistojen-vastaanottaminen> > (Viitattu 08.12.2018)

Kansalliskirjasto. 2015. *Yksityisarkistot*. [online] < <https://www.kansalliskirjasto.fi/fi/kokoelmat/yksityisarkistot> > (Viitattu 08.12.2018)

Kansalliskirjaston Julkaisuja. 2015. *Julkaisusarja*. [online] <
<https://www.kansalliskirjasto.fi/fi/ajankohtaista/julkaisut#kansalliskirjaston-julkaisuja--julkaisusarja>> (Viitattu 08.12.2018)

Ketelaar, Eric. 2001. *Tacit narratives: the meaning of archives*. Archival Science. Vol. 1, No. 2.

Korhonen, Mikael. 2013. *Private Digital Archives—Lost Cultural Heritage?* Essays on Libraries, Cultural Heritage and Freedom of Information. Helsinki: Kansalliskirjaston julkaisuja. [online] <http://www.academia.edu/5575711/Private_Digital_Archives_-_Lost_Cultural_Heritage> (Viitattu 18.11.2018)

Kupias, Eila. 2007. *Kansalliskirjaston käsikirjoituskokoelma*. Kansalliskirjasto (Helsingin yliopiston kirjaston tiedotuslehti) 5(2007). Helsinki: Kansalliskirjasto.

Lybeck, Jari, et al. 2006. Arkistot yhteiskunnan toimiva muisti. Asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja. Helsinki: Arkistolaitoksen toimituksia 2.

McKemmish, Sue. 1996. *Evidence of me*. Archives and Manuscripts. Vol. 24, No. 1.

McKemmish, Sue & Piggott, Michael. 2013. *Toward the Archival Multiverse: Challenging the Binary Opposition of the Personal and Corporate Archive in Modern Archival Theory and Practice*. Archivaria. Vol. 47.

MacNeil, Heather. 2010. *Introduction: Shifting currents*. Teoksessa *Currents of Archival Thinking*. Toim. Terry Eastwood & Heather MacNeil. Santa Barbara, California: Libraries Unlimited.

Matallaoui, Koivisto, Hamari & Zarnekov. 2017. *How Effective is "Exergamification?" A Systematic Review on the Effectiveness of Gamification Features in Exergames*. Proceedings of the 50th Hawaii International Conference on System Sciences. [online] <
<http://dx.doi.org/10.24251/HICSS.2017.402>> (Viitattu 28.10.2018)

Meehan, Jennifer. 2010. *Rethinking Original Order and Personal Records*. Archivaria. Vol. 70.

Nuorteva, Jussi & Happonen, Päivi. 2016. Suomen arkistolaitos 200 vuotta - Arkivverket i Finland 200 år. Arkistolaitoksen toimituksia, osa 19.

- Sigillum Ab. 2018. *Kustannustoiminta*. [online] < <http://sigillum.fi/toimialamme/kustannustoiminta> > (Viitattu 08.12.2018)
- Petticrew, Mark & Roberts, Helen. 2006. *Systematic reviews in social sciences: A practical guide*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Pohjola, Maria. 2013. *150 vuotta yksityisarkistojen hankintaa Kansallisarkistossa*. Genos 2013:3. Saarijärvi: Suomen sukututkimusseura.
- Pollard, Riva. 2001. *The appraisal of personal papers: A critical literature review*. Archivaria. Vol. 52, No. 1.
- Ridener, John. 2009. *From Polders to Post-Modernism*. Duluth, Minnesota: Litwin Books.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna. 2006. *Luku 2.2. Teoria ja tutkimus*. KvaliMOTV—Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: yhteiskuntatieteellinen tietoarasto. [online] < https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_2.html > (Viitattu 01.12.2018)
- Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja. Opetusjulkaisuja 62, Julkisjohtaminen 4.
- Thomas, Susan & Martin, Janette. 2006. *Using the papers of contemporary British politicians as a testbed for the preservation of digital personal archives*. Journal of the Society of Archivists. Vol. 27, No. 1.
- Samuels, Helen. 1986. *Who Controls the Past?* American Archivist. Vol. 49, No. 2.
- Williams, Caroline. 2008. *Personal papers: Perceptions and practices*. Teoksessa What are archives? Cultural and theoretical perspectives. Toim. Louise Craven. Hampshire: Ashgate Publishing.
- Williams, Caroline. 2014. *Records and archives: concepts, roles and definitions*. Teoksessa Archives and recordkeeping: Theory into practice. Toim. Caroline Brown. Lontoo: Facet Publishing.

Yksityiset Keskusarkistot. 2018. [online] < <http://www.yksityisetkeskusarkistot.fi/esittely/>
> (Viitattu 11.03.2018)